

Hétköznapi imák. *)

(Templomi használatra).

Hétfőn reggel.

Mindenek teremtője, gondviselő Atyánk! e megújult nap és elkezdődött hét első reggelén tiéd legyen örömünk, hálánk és esedezésünk! Örök napja vagy a világosságnak, melyben szemeinkkel és lelkünkkel látjuk megújulva az életet és a természetet; örök forrása vagy a szeretetnek, melynek javaival bétöltöd reggelünket most is, s éltünket megáldod; örök tengere vagy a kegyelemnek is, melylyel ismét képesekké tettél érezni, gondolkozni és cselekedni, magunkért és másokért munkálni; hogy elhivatásunk helyét elfoglaljuk, a jelent a jövőnek eladósítsuk, igyekezetünk földét termékenynyé tegyük, s rendeltetésünk körét bétöltsük, hogy jók és tökéletesek legyünk, mint te-magad jó és tökéletes vagy!

Fogadd, oh fogadd örömünket mindezekért; mert jól esik, hogy szenvedések bilincsei, s kínok és méltatlanságok lánczai nem tartanak e háztól messze, s hálával telve érezzük a boldogságot, hogy mint a munkás méh az ébredő világgal, kiszálhatunk mi is munkálkodásunk mezejére, melyen aratást ígér az elhintett mag, édes jutalommal biztat a remény, hogy a munkás az érdem kenyérével táplálkozik, a túrás könnyei rózsákat nevelnek, a hívség korszorut nyerend, s az igaz az ő keze munkáinak gyümölcseit eszi.

Szent Atyánk! nagyok a világok, de te nagyobb vagy ezekenél; sokak a te gyermekeid, de azoknál sokkal többek javaid; számtalanok a napok és csillagok, de végtelenek gondviselésed bi-

*) Szerzőnek húsvét hetére irt bűnbánati imáival együtt ezek már a 4-ik hétre szolgáló imái, a melyek a „Ker. Magvetőben” megjelentek, s általános elismerésben részesültek. Valóban ez imák, meggyőződésünk szerint is, teljesen megfelelnek a czélnek, s akár a tartalmat, akár az alakot tekintjük, hasonló művekkel bátran kiállják a versenyt; minélfogva, azt hisszük, kedvesen veszik olvasóink azt a hirt, hogy a t. szerző éppen most rendez sajtó alá imáiból egy kötetet, hogy azokat önállóan kiadja. Minél hamarább, annál jobb.

zonyságai is. Minden teremtmény kebelébe erős ösztönt oltottál, s minden valóság mozdulata, minden teremtmény lépése munkád és szentartásod nyilatkozata; s a mi vágyaink és reményeink is, a mi szándékunk és törekvéseink is, vállalataink és cselekedeteink is mind a te akaratom kifolyásai, s megtartó és gondviselő lelked bizonyosságai.

Te leirtad, oh végtelen hatalom! az útát a levegőben az ég madarainak, melyek elszállanak különböző tájakra, hogy élelmöket megtalálják: reményeink és vágyaink szárnyain, sorsunk és állapotunk különbsége szerint különböző útakon, s különböző helyeken, s nem egyenlő sikerrel és szerencsével keressük jóllétünket és boldogságunkat mi is. Sokszor szükségek kényszerítenek, hogy elszakadjunk szeretteinktől; terhek és bajok nyomasztanak, hogy magasra ne emelkedhessünk; megkísértének a világ hiúságai, a kevélység és a bűnös öröm, a nagyravágyás és a tiltott gyönyör, hogy tisztaságunkat bémocskoljuk, lelkünket és hitünket eladjuk, erényért és boldogsáért bünt és kárhozatot vásároljuk.

Egy nap és hét kezdődik el ismét a te kegyelmedből, jó Atyánk! Kire nézzenek szemeink, kire tekintsenek lelkeink? Hozzád, egyedül hozzád folyamodunk, benned, csupán tebenned bizunk mindörökké! Nincs senkink kívüléd, mert a világ csalárd, s az emberek elhagynak; minden csak változik, s barátaink elárulnak, véreink megtagadnak. Légy tehát vezérünk, kegyelmes Atyánk, hogy el ne tévedjünk soha. Igazgass minden lépéseinkben, hogy az igazság útáiban találtsunk. Sok módunk és alkalmunk lesz tenni és áldozni, tünni és szeretni, s házunkban és nyilvánosan is jót cselekedni. Taníts meg arra, hogy mit válaszszunk, ha kivánságok és indulatok kecsegtetnek; mit tegyünk, ha kétes órák s ellentmondások kísértének. Taníts meg, hogy a legkisebb kötelességet is számba vegyük, a legparányibb dolgot is el ne mulassuk, s egy szempillantást is el ne szalaszszunk; mert minden kötelesség fontos, s minden pillanat drága, minthogy ez a te akaratom és te ajándékom. Ne bocsáss ránc csapásokat, s ne engedd gyógyuló sebeinket ismét vérzeni, hogy mindig csak panaszoljunk, hanem hozz vidám napot és boldog órát is. Ne látogass búsulással, sőt inkább mint az ég tiszta kékjével széppé teszed a menyiny boltozatát: tedd kiessé tiszta lelkünk ártatlan örömeivel magán- és közéletünket, s aranyozd meg a hit és vallás örök és halhatatlan fényével.

Minden javaidból adj részt, oh örök jósaгу Isten, hogy testben és lélekben legyünk megalégedve. Áldd meg e hetet és szent-

magy

teld meg minden napjait. (Adj erőt a munkára, kitartást hivatásunkban, türelmet kötelességeinkben, melyeket sokszor megzavarnak váratlan események.) Vedd oltalmad alá hajlékunkat s egyházunkat, földünket és hazánkat, hogy mjndezekben találtató kincseink és kedve-seink, szerelmünk és gyönyörűségünk kötelezzenek újabb meg újabb hála-ra, buzdítsanak megszentelő imára bennünket. (Kiket pedig gyász-szal köszöntött e reggel, vigasztald meg azokat; s halld meg az árvák jajjait, az özvegyek könyeit töröld el, a betegeket gyógyítsd meg, s gyámolítsd a benned bizókat; mert te vagy egyedül az Isten, a kiből biznak mindenek, a kiből bizunk mi is mindörökké. Amen.

Utóima. Szent Isten! neked szenteltük örömünket, hála-nkat és esedezésünket. Nézz alá kegyesen mi reánk egyen-egyen, szenteld meg szívünket és lelkünket. Töltsd ki jóságodat, mert bőség-gel vagyon tenálad. Amen.

Hétfőn estve.

Magasztal a mi lelkünk tégedet, oh szent és dicső fővalóság! Mindennap áldunk tégedet és dicsérjük a te nevedet örökkön örökké! Szeretete-det hirdette e hét reggele. Szeretetedről beszélnek a lefolyt órák, a búcsuzó nap sugárai, s a mindjárt békövetkező estvének alkonya. Szívünk érzi, hogy sok javaiddal áldottál meg; lelkünk emléke világitja multunkat, s mi viszszanézőnk a megfutott pályára, s látjuk, hogy nagyok és csodálatosok dolgaid, szépek és dicsők intézeteid, kifogyhatatlanok áldásaid, melyeket reánk s a hozzánk tartozókra árasztottál, s melyekkel megelégitettél minden szívet és lelket, s bétöltötted minden élő te-remtményeidet.

Te vagy minden népek pásztora, nagy Isten! Tiéd a föld és annak teljessége, a földnek kerek-sége és annak minden lakosi. Gondot viselsz az emberekre, s a legparányibb féreg sorsára. (A földi nagyság fényes házait, miként a kisdéd hajlékot és a szegények kunyhóját vigyázó hatalmad fede-zi és intézi.) a vénség erőtelenségeit, miként a csecsemő édes ál-mát, a gyermekkor játékát s az ifju reményeit, miként a munkás-kar törekvéseit te veszed számba, s megjutalmazod, hogy minden sors és állapot, minden kor és idő tüköre legyen bölcsességednek, s hirdethesse gondviselésed dolgait.

Hála neked, Atyánk, hogy oly sok teremtményeid és gyermekeid között rólunk is megemlékeztél. E nap kezdetén előtted felmutatott kérésünket meghallgattad, szükségünket kielégítetted, s a vállainkra nehezedeő terhet megkönnyítetted; benéztél szivünkbe s meggyógyítád sebeinket; előttünk járt lelked, s felszedte a tört, melyet az irigység készített, befedte a vermet, melyet a gonoszság kezei ástak; elvette a guny és rágalom fullánk-ját, megszüntetted a félreértés és szeretetlenség mérges fájdalmát, hogy el ne csüggedjünk, s a reménytelenség kétségbe ne ejtsen.

Köszönjük, oh meghálálhatatlan jósaгу Isten, hogy mindezeket cselekedted; köszönjük, hogy erőt és segedelmet nyújtottál, s ezek által többre is elköteleztél. Ha sokra el nem jutottunk is, a mikre vágyakoztunk, s ha minden nem teljesült is, a mit kértünk és reméltünk: nem nyitjuk meg azért ajkainkat ellened, mert szivünk telhetetlenségével téged megbántanánk. Elég jót tettél velünk, hogy életünket és erőnket, egészségünket és javainkat megtartottad; elég áldás minékünk az, hogy munkálkodhatunk, s keresztényi hiveségünket és hitünket békonyíthatjuk; elég boldogságunk az, hogy a mieink között élünk szeretetben és békében, közösen kereshetjük szerencsénket és jóllétünket; s ha kevés örökséget gyűjtöttünk is, de legalább példát adhatunk, hogy azok, kiket ránk biztál, miként legyenek jók, hogy mások látván, dicsőítsenek tégedet.

Légy velünk s bánj így ezután is, kegyelmes Atyánk. Ha hibáztunk, igazíts meg; ha megfeledkeztünk, emlékeztess, hogy jobbitsuk meg magunkat, s míg van és lesz időnk többről többre, erőről erőre menjünk; mert határa van az életnek, s egy ponton túl az erő elhagy, az idő nem kedvez, csak akaratunk leszen, mit értékesíteni és hasznossá tenni már késő s nem lehet. Adj most munkáinkra áldást, s ha későn érkeznek a gyümölcs és a valóság, engedd hogy türelemmel várakozzunk, s bizalommal reménykedjünk. Adj az emberek között testvéri indulatot, hogy egymás békéjét ne zavarják; adj szeretetet, hogy javaid élvezetét, s a csendes és barátságos örömet meg ne háborítsák, s ne tegyen erőszakot a vétek és bűn senkin és semmiben, ne keressen martalékot a kicsapongás, hanem a mily szent a te akaratod, legyen oly szent a jog, az igazság és családi tűzhelyünk erénye; váljon oly tiszteltté a kötelesség, melyet kijelentettél, óhajtottá a cél, melyre törekedünk, hogy minden nap és minden estve közelebb és közelebb juthassunk tehozzád. Amen.

Utóima. Tenéked áldoztunk, s reád bízunk életünket mindennek őrizője. Nem félünk ha a halál árnyékában járunk is, mert velünk leszel Istenünk, szabadtásunk és megtartásunk Istene. Amen.

Kedden reggel.

Tehozzádemeljük szemeinket és lelkünket, kezeinket és könyörgésünket, oh minden világok ura, nagy Isten, ki lakozol a menynyekben! Onnan felyülről zendült alá a szó, mely teremtett mindeneket, onnan támadott a világosság, melyből lett a nap, az erő, mely a vizeket elválasztotta s a csillagokat lábaid alá függesztette Onnan felyülről, a menny dicsőségéből tekintesz alá a földre, melyen oly számtalan teremtmények élnek és remélnek, küzdenek és törekednek. Soha nem szunynyadó lelked virasztja a föld éjszakáját, földi teremtményeid éjjelét, a boldogok csendes álmát, a szenvedők és virasztók hoszszu és kinteljes pillanatait. Elhat erőd ma is mindenhova: a föld kebelébe, honnan kihozod a termő erőt, mely táplálékot készít mindennek; a tenger fenekére, hol sár és fővényszem vagon; kinyulnak hatalmad karjai kelet és nyugat, észak és dél minden határra, az általunk látott és látatlan világokba, a hit és angyaloktól lakott országokba, hol elszakadt szeretteink lelkei lakoznak.

Hozzádemeljük szemeinket és lelkeinket, kezeinket és könyörgésünket, oh minden világok ura, nagy Isten, ki lakozol a menynyekben, ki a sötétségből kihoztál minket most is, megújítottál és megvidámitottál. Reád bízunk volt javainkat, s tégedet kértünk, hogy légy őrizőnk; boldog hitben esedeztünk, hogy vedd gondviselésed alá szeretteinket és kedveseinket, rokonainkat és felebarátainkat, egyházunkat és hitünket: s im édes örömmel látjuk és szemléljük ezeket, köszöntjük és idvezeljük feleinket, sietünk és eljövünk imádkozásunk helyére, ha kevesen is, ha ketten (vagy hárman) is, áldozunk hálaadással, mert nagy vagy te világok ura, ki mindezeket cselekszed és mérhetetlen ez a te szereteted, mely által nevedet oly igen megdicsőítet!

Im, mozgás van körülöttünk, mozgásban van az élet s az állatok milliója. Az éj sötét országából oly dicsően kiemelkedett nap a láthatárt elhagyta, s mint pályafutó siet minden pillanattal több tért legyőzni s magasabbról magasabbra emelkedni, hogy a legmagasabb pontot elérje, s azontúl leszálva pályáját bevégezze hódolat-tal s áldásteljesen.

Atyánk, te azt akarod, hogy ne tengődjünk mint a növény, hanem éljünk is, ne zsibbadjunk testi és lelki álomban, hanem ébren legyünk, tegyünk és munkáljunk is. Atyánk, te azt akarod, hogy mint lépcsőn fennebb-fennebb száljunk lelkünk ama fényében, értelmünk ama világosságában — az ismeretben és tudományban. Atyánk, te azt akarod, hogy szívünk világa nagyobb-nagyobb legyen s a szeretet és jószág melege és sugárai minél többekre hassanak, minél többeket serkentsenek és boldogítsanak. Atyánk, te azt akarod, hogy meggyőződésünk legyen szilárd, akaratunk tántoríthatatlan, hogy mint a nap útjából soha ki nem tér, ne ingassanak meg a szenvedélyek szelei, az indulatok zivatarai, az emberek, az élet, a világ anynyi háborgásai: ezért teremtettél képedre, csak egy kevéssel alábbvalókká az angyaloknál, véges értelmünk előtt oly végtelen a tökéletesség, földi pályánknak végcélja azért lön az örökboldogság, s muló éltünk igaz törekvéseinek díjja és jutalma a halhatatlanság.

Oh mily szép lesz e napunk és életünk, ha követni fogjuk ezt, mily boldogok leszünk, ha nem csak látjuk és halljuk, hanem meg is tartjuk ezeket! Téged kérünk, oh minden jónak elkezdője és elvégzője, hogy segélj akaratod teljesítésében, célunk kivívásában, pályánk megfutásában. ~~Senmi~~ ^{Semmi} akadály, semmi keserűség, semmi ellenmondás fel ne tartóztasson. Vegyünk erőt hitünkkel mindeneken, s teveled és tebenned győzzünk le mindeneket. E végett, Istenünk, ne vond el segedelmedet, mely nélkül semmik vagyunk, ne zárd bé egeidet, melyekből áldást és sikert várunk. Add miből és mindenkibe akaratod szentségének tiszteletét, hogy hódolva kövessük intéseidet. Add a csecsemő ajkaira és az ifju még büntelen szívébe neved imádását és törvényeid félelmét, hogy erkölcsiségben és vallásosságban növekedjék az utánnunk következő világ. Tedd az apának és anyának legfőbb kötelességeiké az öröködést, mely vigyázzon a szív és lélek ama kincseire, a hitre és az erkölcsiségre. Szenteld meg a dolgozónak kezében az eszközt, ajkain a szót, szájában a kenyeret, hogy mindent dicsőségodra szóljon és miveljen. Ne illessen téged és az embereket senki gonosszal, s a tudomány ne káromoltassék. Magunk siessünk, de másokat is segítsünk, mert egymás segélyével juthatunk el egy célra mindnyájan boldogul. Mikor erőnk lankad, mikor vész és gyász fenyeget, jelenj meg szabadításoddal, hogy hálatelven emlegessük e napot, melyre juttattál és segítettél, megfussuk a pályát, melyre meghívtál, s elérjük a célt és boldogságot, melyre elpecsételtél. Amen.

Utóima. Reád vetettük szemeinket, benned helyeztettük gondjainkat, oh megtartó és gondviselő Istenünk! Áldj meg minket és a mieinket, dolgainkat és cselekedeteinket. Töltsd bé a napot is jóvóttoddal, elégíts meg kegyelmedből, szabadításunk Istene, paizsunk és kővárunk. Amen.

Kedden estve.

Áldunk és imádunk tégedet, életünk adója és megtartója, gondviselő Atyánk és Istenünk! Házad buzgó szerelme emészti lelkünket, neved dicsőrete zeng énekünkben, s hállátrebégnek ajkaink, hogy e napot is mindjárt leéltük kegyelmedből. Viszsa nézünk mielőtt minden óra és pillanat elszakadna, s nem engedjük, hogy megfélemezés takarja bé azokat, melyekben szabadításod és gondviselésed jelei ragyognak. Ha nem tudunk is elmondani mindent, a mit cselekedtél, legalább átérezzük még egyszer azokat, hogy dicsőséged színe előtt leborulva, fogadást tegyünk, hitet és tanúságot merítsünk a jövőre, reményt és bizalmat az élet sok kötelességeinek bétöltésére, terheink elhordozására, s éltünk végcéljának elérésére.

Láttad, oh mindentudó Isten, hogy e napon is mit kezdtünk és végeztünk, megnyit tettünk és munkáltunk. Erőt és akaratot, módot és tehetséget, időt és alkalmat nyújtottál, hogy gyakoroljuk magunkat az erényben, hogy szorgalmatosok legyünk az égiek és a földiek keresésében, melyekre test és lélek szerint szükségünk van. Nagy kötelezettséget vállaltunk, midőn családunk tagjai lettünk, véreink és rokonaink iránt; sokra köteleztük magunkat, midőn vallásunk anyai kebelére borultunk, s gyermekei lettünk az örökkévalóságnak, s testvérei minden embernek, kik közül mindenki minden különbség nélkül a mi felebarátunk, kivel jót tenni tartozunk.

Láttad, oh mindentudó, azt is, ha vétkezünk, a törvényt megszegtük, az ártatlanságot megtapodtuk, a szeretetet megsértettük; ha nem voltunk méltó követői annak, kiről keresztényeknek mondatunk, s magunkat hálátlanul és méltatlanul viseltük.

De kérünk, vedd számba azt is, hogy a test a lélek ellen van; a világ ha nagy is, sokszor nem képes egy kis menedéket mutatni, s az emberek, ha sokan vannak is, sokszor mind csak bántanak és keserítenek, szándékunkban és célunkban akadályoznak. Ne felejtse el azt is, hogy oly sokszor ellenünk támad az idő is, kevés a boldog nap s ritka a szerencsés pillanat. S bár igaz

verejtékkel munkálunk, s bár könyhullatással vetjük a tiszta magot: nincs a földön mindig boldog aratásunk, jönnek nyomorúságos idők, terméketlen és inséges esztendők, s meglátogatnak az élet oly csapásai is, melyekre elkészülve nem valánk.

Oh Isten, ki fenn vagy az egekben, de jelen vagy köztünk a földön is, lásd meg sorsunkat s bocsáss meg, ha nem tudtunk mindenekben egyenlő hittel és hívességgel megállani, állhatatosok lenni, s mindent hálával és engedelmességgel fogadni. Szállíts kiengesztelődést lelkünkbe, ha boszut és haragot vettünk azoktól, kikért áldoztunk, ha méltatlansággal fizetett a szeretet, s hálátlansággal a jótétemény. Emelj lelkiismeretünk édes öntudatában magasra, hogy a földhöz ragadt lelkek aljas önzéseit megvessük, s azokon meg ne botránkozzunk. Tegyük mindent magáért csak a jóért, tőrjünk méltatlanságot az igazért, vigyük áldozatul mindenünket akaratódért.

Vedd hálánkat, hogy e pontig juttattál, hogy e nap elmulik, s mi még élhetünk, hogy a jövőre is oltalmad hitébe reménnyel tekinthetünk. Adj teljesülést ígéretednek, mely szerint a benned bízók megállanak és nem ingadoznak, mint a Sion. Őrizz a kisebbségtől és gyalázattól, a kártól és búsulástól Nyujtsd szabadításra égi karjaidat, áldásra szent kezeidet, hogy megállhassunk az élet zivataros változásai között, s javaiddal megelégedve, áldva emlegessük nevedet, mely által megtartattunk. Adj immár nekünk és a hozzánk tartozóknak csendes nyugalmat az éjben; viraszsz felettünk mig vigyázni nem tudunk. Távolítsd el a gonoszt, mely javunkat akarja megrabolni, s engedd, hogy virradjunk egy boldog nap reggelére. Amen.

Utóima. B e n n e d b i z u n k, U r I s t e n, n e h a d d h o g y m e g s z é g y e n ü l j ü n k. Oly édes a hit, melylyel reád tekintünk: tarts meg minket gondviselő Istenünk. Adj békét h a j l é k u n k b a n, tiszta örömet körünkben, m e g e l é g e d é s t j a v a i n k b a n, csendes álmot az éjszakában. Amen.

Szeredán reggel.

Istenünk, menynevei édes Atyánk! j ó r e g g e l k e r e s ü n k t é g e d e t; teveled beszélünk, ha felszerkenünk, imádunk, ha világosságot látunk s dicsőítünk, ha az élőknek földében gyermekeid és teremtményeid ezereivel együtt örvendhetünk ez életnek megtartásunk és megújulásunk édes érzetében. Az egek egei bé n e m f o g h a t j á k a t e d i c s ő s é g e d e t, bölcseséged hatalma körül öleli a földet s ragyog a legtávolabbi

csillagzaton; az idő s az örökkévalóság, a nappal és az éjszaka, a reggel és az este, s ezeknek minden jelenségei beszélnek jósgodról, s minden helyen és tartományban, hol élet van; túl, messze, az emberektől még fel nem fedezett világokon, túl a határon is, oltára van egyszersmind szeretetednek, temploma dicsőségnek, melyben e reggel is minden teremtmény áldozatot viszen nevednek.

Egy ily reggeli áldozatra jöttünk fel mi is e házba, dicsőséged e szent hajlékába. Itt veszszük ajkunkra legelsőbben is nevedet, mely szent és imádandó; itt érezzük szeretetedet, melylyel neveltél, törvényeidet, melyekre tanítottál, kegyelmedet, melylyel megváltottál; itt nézünk vissza a multa, gondviselésed számtalan jeleire; itt gondolunk a jelen sok munkáira és kötelességeire, melyek minden ereinket és összes tehetségeinket követelik; itt függesztjük lelkünket a jövőre is, melynek változásait elrejtetted szemink elől, s kizártad az emberi tudás hatalmából.

Áldassál, örök jószágú Isten! hogy midőn az éj sötét takarója borította a földet, s rejtette el a gonoszok szándékait, a bűn és erőszak kitérésait: mi és szeretteink szárnyaid árnyékában háborítatlanul pihentünk. Áldassál, oh végtelen szeretet, hogy midőn annyi veszélynek és veszteségnek volt kitéve házunk és szerencsénk, földi javunk és boldogságunk: védő karjaidat nyujtottad ki, s birhatjuk még törekedésünk és hiveségünk jutalmát, jóllétünk eszközeit, s nem kell sirnunk a lángok és romok között, melyek megemésztik és eltemetik világi javainkat és kincsünket.

Hálát adunk mindezekért; s ha akaratodból vesztés és szomorúság talált is, ha gondok között, avagy virasztva betegeink ágya felett töltöttük volna is az éjszakát: akkor is áldunk; mert a rosszak is a te kezdednek látogatásai, s rólunk való megemlékezésed bizonyosságai; azok is mély és mérhetetlen bölcsességed nyilatkozatai, melyek szerint neveled az embert, kifejtetted lelki erőnket s megkísértetted hitünket, hogy tanuljunk meg, hogy mindenre készek legyünk, tartós és állandó örömet a világiakban ne keressünk, s Jézusunktól példát vegyünk, hogy akaratodat mindenkben imádjuk.

Vezérelj e hit által e mai napon is, éltünk ezutáni idejében is, Istenünk, menynevei édes Atyánk! hogy legyünk jó és valódi keresztények, méltó és engedelmes gyermekek. Testünk szükségait is elégítsd ki, táplálj éhségünkben és szomjúságunkban, s ruházz meg, hogy meztelenek ne legyünk. A világ követel, s az emberek reánk néznek s megítélnék külső sorsunkból; vannak, kik tőlünk vár-

nak, kiket csak mi szeretünk, s kikkel jót csak mi tehetünk: részesíts tehát javaidból, hogy élhessünk tisztességesen, hogy részeltessünk mi is másokat, s ne lássuk, hogy szükségét és inséget szenvednek a mieink, kiket reánk bízál, s kiket szeretünk. Sokat nem várunk, nem is kérünk tőled. Ne adj gazdagságot; de ne adj szegénységet is, csak táplálj illendően, hogy felfuvalkodásra vagy kétségbeesésre okunk ne legyen. Tarts a józan kívánat, illő mértékletesség s helyes takarékosság határai közt, hogy lehetőket és valósíthatókat óhajtsunk, tékozlástól és vesztegetéstől óvakodjunk, mégis fősvények ne legyünk, alacsonyagra ne vetemedjünk; hanem a kevésből, mint az evangéliom tanítja, tudjunk gazdálkodni, hogy kiadhassuk a szegénynek és koldusnak is az ő részét; az útonjárót befogadhassuk s a meztelent megruházhassuk. Parancsolj az időnek, hogy kedvezzen munkáinknak, küldjenek enyhe szelet mezeinkre a földnek határai, adjon meleget az ég, hullassanak áldó esőt a fellegek, s zivatar és jég ne tegye semmivé az emberek vetését.

Nem csak magunkért könyörgünk, kik kevesen itt vagyunk, hanem imánkba foglaljuk minden felebarátainkat, hitünk minden rokonait, minden véreinket, barátainkat és szeretteinket, kik közel vagy távol vannak, köztünk vagy idegen helyen, hogy emlékezzél meg te is rólok, hogy szeresd és áldd meg őket, hogy juttasd óhajtott célra mindenkinek tiszta szándékát, feddhetetlen akaratát, s legyen jól dolga az igazaknak. Oltalmazd anyaszentegyházunkat, ennek minden tagjait, a nagyokat mint a kicsinyeket, a gazdagokat mint a szegényeket. Tartsd és neveld a jók számát, kik szolgálnak téged, s jót tesznek a hit cselédeivel, kik látogatják templomodat, s ott künn is jó cselekedeteikkel bizonytságot tesznek hitökről. Ne engedd elfogyatkozni lámpásunk amaz olaját, melylyel hitünk jegyesének eleibe mehetünk. Maradjon meg s ne fogyatkozzék meg mindenekfelett irántunki kegyelmed, oh Isten, mely időről időre vagy, nemzetségről nemzetségre száll. Ámen.

Utóima. Szent Atyánk! ki az elfáradtaknak nyugodalma vagy, s a kiknek nincsen ereje, azoknak erejét megsokasítod: imé, hálát adtunk mindazokért, melyekben szeretél és megáldottál minket; fogadd és vedd tőlünk kedvesen, s aztán légy vezérünk és oltalmunk útainkban és törekvéseinkben. Áldj meg künn és benn, ott-hon és mezeinken, mindenütt, a hol lépünk, hogy áldhassunk tégedet. Ámen.

Szeredán estve.

Örömmel jövünk hozzád, örökkön örökké áldandó Isten, ki atyánk és gondviselőnk voltál ma is, szereteted és jóságod bizonyosságára tetted e napot is! Ha nem lettél volna velünk, mikor felkeltünk, ha nem segítettél volna, mikor elindultunk, s kezeinket és karjainkat munkára s dolgaink teljesítésére kinyújtottuk: összeomlottunk volna erőtellenül. Ha nem lettél volna velünk, mikor a kötelességeket elvállaltuk, s tartozásaink sokaságát számba vettük, hogy mindeniket kielégítsük; ha nem adtad volna segedelmedet: teljesítetlenül maradt volna minden, s nem lenne hűségünknek jutalma a pálma és koszoru. Ha nem lettél volna velünk, mikor az emberek ellenünk támadtak, s az önzés és irigység, a rágalom és gúny éles fegyverekkel harczoltak, mikor a féltreértés és irigység útainkban gátot emelt, s menedékünk nem volt sehol: körülvert volna a rettegés és elejtett volna az ellenség. Ha nem lettél volna velünk, mikor — mint áradás a mezőket — elborított minket is az indulat és szenvedély, kényszerített a szükség, fenyegetett a gyalázat, megkísértett a bűn és gonoszság: elestünk és semmivé lettünk volna menthetetlenül.

De velünk voltál, s jobb kezed hatalmával tartottál; védelemre és áldásra nyújtottad ki karjaidat; befedett lelked mintegy paizszal; erős várunk lett a te szent neved, melyben biztunk és meg nem csalódtunk soha; örökségünk volt a szeretet, melyről beszélnek a népek vándorlásai a pusztában, minden nemzet történetei a régibb és újabb időkben.

Köszönettel és forró hálával borulunk le előtted ~~e nap fáradalmi és küzdelmei után~~, megtartásunk Istene, szerető menyeyei Atyánk! Vajha örömünk lenne a tudat, hogy semmiben nem vétettünk, mindenekben hívek és igazak voltunk. Vajha vigasztalásunk lenne, hogy parancsolataidat megőriztük, s megtartottuk a tudományt, melyet mint égi fényt e setét földre küldöttél, hogy örök napja legyen a világnak, melyben lelkünk is, mint istenséged szikrája, halhatatlanságot keres, szívünk édes boldogság után eped és törekszik.

Érezzük, hogy gyarlók és töredékenyek vagyunk; de emelj fel elesésünkben, erősíts meg a jónak követésében, hogy a hány-szor megszáll gyarlóságunk érzése, mindannyiszor erősödjék bennünk egy jobb meggyőződés és elhatározás, melyek legyenek állandók a sirig; mikor már a test és lélek megoszlott. Ha nem volt

minden lépésünknek sikere, ha nem vettünk is mindenért elismerést és jutalmat, egy szebb és boldogabb jövőről azért ne mondjunk le. Ha voltak szükségünk és bajaink, szenvedéseink és fájdalmaink: szeretettedben és jóságodban ne kételkedjünk soha. Az élet terhei tegyenek erősebbekké, sorsunk változásai bátrabbakká; hogy mint élőfa a viharban keményebb leszen s a bajnok a csatában megedződik: mi is képesebbek legyünk jobb és bal kezéd látogatásait elbirni s magasabb és maradandóbb boldogságot is elviselni. *Amen.*

(Adj minden áldások Istene, világi és mennyei jókat nekünk és másoknak is, hogy ne busuljunk és panaszkodjunk. Legközelebről é napnak igaz törekvéseit, jó és helyes dolgait áldd és szenteld meg, hogy dicsőíttessék szent neved közöttünk földi jóllétünkben és szívrünk boldog meglelgedésében. A most bucsuzó nap ismét visszateér: engedd hogy térjen vissza a hanyatló testben az erő, a gyógyzó szívre a remény, a megtört lélekbe a hit, s az égi kegyelem. Ird bé az örökkévalóság könyvébe kiállott szenvedéseinket, méltatlan bántalmainkat, melyeket viseltünk, nemes tetteinket és áldozatainkat, melyeket tettünk, hogy majd ha később is, legyen örömünk, s tul a siron is boldogságunk. Szeresd legfőbb szerelmünket—édes vallásunkat, s tégy jól ez egyházzal, hogy minden lakóin, fiain és leányain, előljáróin és szolgálain láttassanak meg dolgaidd, melyekben te és az emberek gyönyörködnek,—javaidd, melyekkel mindeneket meglelgedesz. Légy őrizője mindenkinek az éjszakán, hogy kin és veszteség, álmotalanság és betegség miatt ne viraszszon senki. Csak te légy ébren, hogy mi alhassunk, te légy velünk, hogy nyugodalmunk legyen, s te világíts, hogy örök sötétség ne borítson, hanem reggelt érvünk, hogy ismét hálát adjunk nevednek. *Amen.*)

Utóima. Legyen irgalmasságod mi rajtunk, minden népek és nemzetek Istene! Szálljon alá onnan feljűrlől, minden jó és tökéletes adomány, melylyel teremtényeidet megtartod és kielégited. Maradjon vissza orczád áldott világa, hogy a halál és enyészet éjszakája el ne borítson. *Amen.*

Csötörtökön reggel.

Meghálálhatatlan jóságú Isten! ki bétöltöd az eget és földet jóvoltoddal, megújítod a napokat, kielégited minden teremtett állataidat,—légy áldva tőlünk és mindenektől, hogy reggelt értünk, s a te pitvarodban megállhatunk. Érezzük az újulás örömét, hálával

szemléljük gondviselésedet, mely ereink és tehetségeink, hajlékunk és javaink, szeretteink és felebarátaink életének megtartásában mutatkozik. Nem füstölögnek az oltárok tüzei, s az áldozatok vére templomunkban; mert azokat eltörölted, s nem gyönyörködöl az égő áldozatnak lángjában. Szívünket és lelkünket hoztuk elődbe, hogy legyen a tiéd, — csupán szívünk és lelkünk itt az oltár, melyről érzelmeink és gondolataink felemelkednek, s feléd szállanak a magosságba. — Nincs mivel szolgáljunk, s mivel fizessünk tenéked, ki mindeneket birsz és semmiben nem szükölködöl; legfőbb javunkat, szívünket és lelkünket adjuk és szenteljük neked; mert kedvelled a tiszta szívnek áldozatját; s megtanítottál, hogy lélekben és igazságban imádjunk.

Vedd kedvesen és fogadd kegyelemmel tőlünk azt, a mi oly kevés és parányi ama végtelen dicsőséghez képest, melylyel e reggel is az egész mindenség tenéked hódol és áldozik. S ha látod tiszta szándékát akaratumknak, büntelen örömét keblünknek, melyek olykor könnyeket hoznak szemekre, — ha látod éltünk legyőzhetetlen ingerét, a boldogságot; a legerősebb köteléket, a szeretetet, melylyel a mieinkhez viseltetünk: nézd meg egyszersmint sebeinket, melyeket elrejtünk, szenvedéseinket, melyeket titkolunk, s hallgasd meg kínos csalódásunk sohajtásait, melyeknek tanuja egyedül te vagy, hogy aztán ezeket is szenteld meg, hogy váljanak mind boldogságunkra, s szolgáljanak dicsőségére nevednek.

Atyánk, mindenható Isten! szabadon s végtelen hatalmad szerint intézel mindeneket. Sokszor egyik reggel sebb és kedvesebb, egyik nap terhesebb és viszontagságosabb a másiknál. Nem tudjuk hogy e reggelünk után mit érünk, mit kell tennünk, türnünk és elfogadnunk, — lesz-e szerencsénk, örömünk és előmenetelünk, boldogok avagy szerencsétlenek leszünk-e? Készíts el az öröme és a szomorúságra, a haszonra és a kárvallásra, a világ dicsőítésére és az emberek gyalázatjára egyaránt; mert sorsunk változó, a világ gonosz, s az emberek csalárdok.

Adde végett a hit magasztos erejét, kegyelmes Atyánk, hogy előre készek lévén, se meg ne botránkozzunk semmiben, se el ne csüggedjünk; hanem megtisztuljuk, mint az arany a szenvedések tűzében, s láboljuk meg a nyomorúság örvényét, melynek partján reánk várakozik a boldogság, kikötőnkben az idvesség. A csecsemő bölcsője s a vétség erőtelen mankója, az ifju reménye és a haladkló sohajtása együtt lesznek ma is az élet hullámaiban, — látunk szegényt és gazdagot is, kevélyt és alázatost is, sirót és örvende-

zöt is, — hallani fogjuk a földus kérő szavát, a dicsekvés sértő beszédeit, s káromlását szent nevednek: oh Isten! őrizz meg ennyi kísértés között; s ha ily sokféleképpen fenyegeti ártatlanságunkat a bűn, lelkünket a kárhozat: örködjék atyai lelked felettünk, s vezessenek kezeid a járatlan útakan, a meredek kősziklákon, s halált okozó helyeken vész nélkül)

E mai napra is add meg kenyerünket, hogy különben is gondteljes életünket ne tegye terhesebbé és kinossá a szükség. Egészségünket oltalmazd meg, hogy legyen íze és öröme javaidnak, ételünknek és italunknak. Háznépünket tartsd meg vidámságban és szeretetben, békében és jóllétben, hogy egyikse boszantsa a másikat, s ne legyen terhére senkinek. Barátainkról és rokonainkról is el ne felejtezzél, hogy a kikre édesen gondolunk, s kikről szívesen emlékezünk, azok minket szeressenek, s téged áldva emlegessenek. Áldásodat kérjük minden léptünkre, jó és helyes szándékunkra, istenes cselekedeteinkre, hitünk minden sorsossira, minden felebarátainkra. Add meg ezeket, Istenünk, hogy jussunk boldog végre, s nyerjünk földi és örök boldogságot. Ámen.

Utóima. Hálával és tisztelettel jöttünk szent házába élet és szeretet kútfeje, Istenünk. Bocsáss el innen reménnyel és bizalommal világi kötelességeink folytatására. S mint egykor meghallgattad szolgálodat, füleidbe vetted kérését: hallgass meg minket is. Ámen.

Csötörtökön estve.

Gondviselő jó Istenünk, minden világok teremtője és fenntartója, hálákat adni jöttünk tehozzád! Vártuk és óhajtottuk a pillanatot, melyben neved imádkozására szollitson a harang, s im, a szent pillanat itt van. Ide menekültünk a világ zajából, házunkat és családunkat és kötelességeinket megszakítottuk, hogy veled legyünk s lelkünk édes atyai kebleden érezze: mily jó az Isten, s mily végtelen az édes atyai szeretet. Megzendült énekünk is, s dicsőséged szava hozzád emelt, s éreztük, hogy közel vagy hitünk ihletésében, ajkunk rebegésében, s érezzük most is, midőn életünket és keblünket feltárjuk, hogy mily szente hely, melyen lakozol, melyen lelkünket megnyugtatod, — érezzük, mely igen szerelmetes a te hajlékod, melybe befogadsz, s elrejtesz titkos helyen, szükségünket meglátod, megvigasztalsz, s eltörlöd szemünk könnyhullatásait!

Világok ura! — ki a napnak helyet szereztél az égnek sátorában, a menyeknek angyalokat teremtettél lakosokul, minden csillagot benépesítettél, a porszemnek és a vízceppnek is lakót rendeltél, s a fűszállnak is hasznát elintézted, sorsot és menedéket mutattál minden teremtett valóságnak: előhaladást és czélt tüztél ki minden embernek. Akaratod és bölcsességed bizonyosága, szereteted és jóságod tárháza a föld, melyen anynyi népnek és nemzetnek mutattál hazát, érző és érzéketlen lényeknek adtál táplálékot és menedéket, hogy a föld színén és üregeiben, a folyók hullámaiban és a tengerek vizeiben, alant és fent a levegő mérhetetlen országában mindenütt, még ott is, hova értelmünk el nem szolgál, teremtmények milliója áldja jóságodat, magasztalja gondviselésedet munkáidért, a létel és élet czéljaiért.

Hála légyen néked, bölcs Isten, szerető Atyánk, hogy teremtményeid koszorujába, s gondviselésed rendszerének dicsőségébe foglaltál minket is; adtál erőt és képességet, hogy lételünk czélját megértsük, s erre érzettel és öntudattal törekedjünk. Hála néked, jóságos Isten, hogy a társaságban és emberek között helyet mutatál, melyet elfoglaltunk, tanulásunk és törekvésünk, igyekezetünk és munkálkodásunk után sorsot és kenyeret adtál, állapotra és tisztességre méltattál, melyet ha bétöltünk és megérdemlünk, boldogok vagyunk, mert atyai jóságodat és gyermeki nevezetünket egyaránt megérdemljük.

A hely, melyen ma is élünk,—a tér, melyen munkálkodtunk, s ereinket kifejtettük, — a kör, melyben mozogtunk, magunkért és mieinkért, felebarátainkért és másokért tehettünk, áldozhattunk: jóságod ajándékai, akaratod útmutatásai valának. Köszönjük, s hállával fogadjuk, hogy erőnkhez segedelmet, akaratunkhoz tehetséget, s törekvéseinkhez mezőt, lábaink alá földet adtál, hogy nem kellett elérhetetlen vágyak között epednünk, mint a fogságban sinlő madárnak.

Sokat ugyan nem tehettünk, mert kevéssel biztál meg, s akaratunk nem tudja mind boldoggá tenni, kiket szerettünk, s kikkel jól tenni körünkben óhajtottuk; de biztatásod vigasztal, hogy életünket megtartod, napjainkat meghosszabbítod, hogy tehessünk még sokat családunkért és szereteteinkért, testvéreinkért és barátainkért, hogy hagyhassunk magunk után nevet és becsületet, — s ha a jövő rettentene is, s halálunk iszonyu csapással és árva sorssal fenyegetné is kedveseinket, a jövőnek gondját reád bizzuk, mert te gondot viselsz mindenekre.

Lám, éjre szállanak a nap sugarai, menhelyre sietnek az állatok, fészökbe szállanak a madarak: a te nevedben biztunk és imádkoztunk; megpihenünk és álomra hajtjuk fáradtságunk után fejünket. Oh tedd édes menhelylyé házunkat, nyugtató párnává családunk boldog sorsát és tiszta örömét, boldog álommá szendergésünket, melyben angyalaid lesznek velünk. Küldj enyhe álmot a betegekre, viraszsz a szenvedőkkel, világítson csillagsugár a földi élet homályában a szerencsétlenségben tévelygőknek is. Mutasson oltalmat a részvét, s adjon meleg tűzhelyet a keresztényi szeretet minden bujdosónak, hogy ne legyen elhagyatva senki az éjszakán. Ámen.

Utóima. Látod lelkünket, oh mindentudó, s tudod szükségünket, Istenünk! Bizalommal jöttünk te hozzád, bocsáss el vigasztalodva, hogy a mit kértünk, meghallgattad, s kedvesek vagyunk te nálad. Oh hallgas meg. Ámen.

Pénteken reggel.

Menyneyi Atyánk, gondviselő jó Istenünk! teljes szívből dicsérünk tégedet, s meghajol lelkünk neved és színed előtt, a te szentségednek templomában; mert nem rejtetted el magadat, nem fordítottad el orczádat s nem zártad bé szent egeidet. E reggel fényében is szereteted ragyog és tündöklök; örök törvényeidet hirdeti a világ; régi szövetségéről beszél az ég s a föld, mikor az emberekhez kegyelmes voltál s lelkünk ügyét karjaidra vetted; jóságodat érzik és vallják mindenek, kiket megtartottál és megújítottál, életre és munkálkodásra költöttél.

Bizonyságai vagyunk nevednek és gondviselésednek mi is, áldott Isten! kiket az élet lehellelével érintettél, hogy az éj álma után ébren legyünk; — szívünk dobbanásaiban, lelkünk eszméleteiben és gondolataiban a világ sok jelenségeinek látására hívtál fel, hogy szent érzelem nélkül ne maradjunk, s az élet nagy mezejét feltártad, hogy munkáljunk és élvezzünk; javaid örök forrását megnyitottad, hogy reánk szálljanak szent kezeidből onnan feljülről, a magasságból, mindennemű áldásaid, melyek testünk és lelkünk jóllétére, földi és menyneyi boldogságunkra nézve szükségesek.

Bizonyára jó vagy te, Istenünk, ki irgalmas-ságot cselekszel; kegyelmes vagy te, Atyánk, ki megszabadítasz a gonosztól; örök jószág vagy on tenálad, ki megelégitesz mindenenket. Bizony

te nem meszsze vagy egyikünkötől is, mi benned vagyunk, élünk és mozgunk.

Itt érezzük és valljuk ezeket, itt emeljük fel lelkünket és kezeinket az egekre, s imádjuk nevedet e napi pályánk kezdetén Reményt s biztatást veszünk a jövőre, hogy oltalmunk s atyánk lesz mindenhal! Legyen bár darabos az út s tövises a pálya: folytatni fogjuk vándorlásunkat. Szállitson bárhová a kényszerítő szükség: megyünk, hogy kövessük akaratodat, — hívjanak kötelességeink: sietünk, hogy megőrizzük parancsolatodat. Benn és künn, szabadon és fogságban, fedelünk alatt és a mezőkön mindenütt egeid alatt leszünk, mindenhol szemeid látnak és vigyáznak, karjaid tartanak és védelmeznek, s kezeid áldásai táplálnak, ruháznak és megelégitenek.

Ne engedd, oh Atyánk, hogy ezeket elfelejtsük. S ha eltávozzunk is innen szined elől: szivünk ne hajoljon a gonoszra; ha elhagyjuk is szentségednek templomát: ott künn is, mint egykor szolgálád, járjunk előtted szüntelen, hogy ne vétkezzünk; s ne csak itt, s ne csak szájjal legyünk keresztények, hanem világ és emberek előtt tegyünk bizonyosságot hitünkről. Mint a fa az ő gyümölcseiről megismertetik: ítéljenek meg mások jó cselekedeteinkből; mint az arany és ezüst elzárva őriztetik: rejtjük szivünk mélyébe igédet, s lelkünk örködjék igazságaid és törvényeid felett, melyeken kívül nincs üdvünk és boldogságunk semmiben.

(Legfőbb akaratod, legfőbb törvényed, szerető Atyánk, a szeretet! Engedd, hogy testvéri indulattal legyünk mindenkire, házukban és családjukban, az egyházban és a társaságban, s ne tartozzunk senkinek semmivel, hanem egymást szeressük; mert ez a törvény, s a törvénynek összege a szeretet. Legyünk gyöngéd a sok fogyatkozásban, kiméletesek a tévedések és hibák megítélésében. Tiszteljük a jogot és erényt; ne tapossuk el az igazságot, ne duljunk fel a csendes örömet, a büntelen gyönyört, mások jó nevét és becsületét. Engedjünk sajátunkból is, hogy felettébb igazak ne legyünk, gúnyt és csufot ne űzzünk a tudatlannal és nyomorulttal, hogy ne kiáltson ellenünk hozzád a szegény, az irigység ne ontson ki ártatlan vért, mely boszút kér az egetől.)

Add, hogy munkáljunk ma is örömmel. Adj örömet az apának és anyáknak, hogy legyen megjutalmazva a szülés fájdalma, a nevelés gondja s a sziv mindent feláldozó szeretete. Adj engedelmességet és szorgalmat s istenfélelmet a gyermekeknek és ifjak-

nak, hogy legyenek a ház és anyaszentegyház díszére s a haza szolgálatjára. Mint egykor királyodat felkentéd igazsággal: avasd feltiszta törvényeiddel az előljárókat és birákat, hogy szóljanak igazságot a népnek. Foglalj el minden szívet, szentelj meg minden lelket: hogy legyen béke és egyetértés; hallgass meg minden kérést, gyógyíts meg minden sebet; hogy legyen megelégedés és kiengesztelődés; áldj meg minden helyet és az egész földet. Isten, tedd szerencsésé és boldoggá e napot. Amen.

Utóima. Mindenható Isten! lelked szava: elvégzed, amit bennünk elkezdettél. Imé, jóra törekvő lelkünk téged kér, akaratunkat és szándékunkat előtted felmutattuk, te igazgasd és vezérelj, fejtsd ki és jutalmazd meg azokat. Reád bizzuk ezeket és mindenünket. Atyánk, legyen meg a te akaratod. Amen.

Pénteken estve.

Mindenkoron áldunk tégedet mindenek gondviselője, kegyelmes Istenünk, s neved imádására borultunk le e nap alkonyán is; mert kerestünk tégedet és meghallgattál, — hozzád kiáltottunk és füleidbe vettéd könyörgésünket, s megoltalmaztál eleséstől és haláltól. Életnek Istene vagy, s életünket te ajándékozta, — a te világosságod által látunk világosságot, — szeretedből vettünk szeretetet, — jósgodból éreztünk jószágot; — áldásaidból élveztük az áldásokat. Lelked illetett erővel, bölcsességed értelemmel, — akaratod szentelt meg akarrattal, hiveséged őrizett meg hittel, kegyelmed tartott meg kegyelemmel, s bétölt enap és életünk minden ideje irgalmassággal.

Kedvesek vagyunk előtted, ha szívünk tiszta, lelkünk hála áldozata büntelen. Boldogok vagyunk, mikor sirunk is, ha ártatlanságunk könnyei mossák arcunkat, s áztatják ruháinkat. Boldogok vagyunk e pillanatban is, ha mindenkor benned bízunk, s testbe és világiakba nem helyeztettük reményünket, — ha mindeneket törvényeid szerint cselekedtünk, s akaratod teljesítése volt vágyunk, és atyai szereteted kiérdemlése legszentebb törekvésünk, hogy multunkat világosítsa meg a szent emlékezés, jövőnket koronázza az örök jutalom, melyet a hiveségnek biztosítottál.

Értésünkre adtad, oh Atyánk, hogy ha jó napokat akarunk látni, távozzunk el a gonosztól, s cselekedjünk jól! Lám, e nap is alkalmat hozott, hogy megkisértsenek saját vétkeink és a világ bűnei. Kivánságaink csábitottak, tiltott örömök kecsegtettek, hogy lépjünk át akaratod határán, s ne vegyük számba intéseidet és fenyegetéseidet. De alkalmat hozott arra is, hogy indulatainkat megzabolázzuk, s az értelemnek alája vessük, — hogy a testiség kötelékeit eloldjuk, s magunkat szabadon és szentül viseljük. Hozott e nap időt és alkalmat arra is, hogy ne csak magunkért éljünk, hanem másokért is, s javaiddal hiven sáfárkodva, érdemet szerezzünk az emberi nevezetnek, tiszteletet valásunknak, győzelmet az erkölcsiségnek, terjedelmet országodnak, melyben mindenki akaratodat cselekszi.

Fogadd, oh fogadd hálánkat e nap haldokló pillanatain mindazért, a mivel megkisértettél, mindazért, a mivel megáldottál, mindazért, a mivel szeretted, mindazért, a mivel ohajtott végre juttattál. Mielőtt erőnk elfogyna, add hogy tegyünk és végezzünk el mindent, s gyűjtsünk a vénség erőtelen napjaira, életkorunk hideg, s örömtelen esztendeire, s az örök élet idejére is. Mielőtt javaink elfogynának, add hogy lássuk meg a szegények és árvák inségeit, s halljuk meg az elesettek kéro szavát, s adjunk a kevésből is; mert boldog, a ki adhat és ad, boldog, a ki mozoghat és munkál, s nem csuszik porban, mint a féreg, nem sohajtoz a betegség kinos ágyán, s nem koldul mások ajtója-előtt.)

Hogy pedig javára lehessünk többeknek, segíthessünk másokan, sok és számtalan szükségein felebarátainknak: tarts közel az emberekhez és a természethez, hogy ne éljünk elkülönözve a világtól; hanem szívünk legyen közel a mások szívéhez, hogy érezzünk együtt, örvendjünk és sirjunk közösen az örvendezőkkel és sirókkal. A mily egyszerű a természet: oly egyszerűek legyenek szokásaink és kívánataink, öltözetünk és eledelünk, italunk és gyönyörűségünk. Ne üzzük a világot fényelgéseiben, s ne fussunk rohanva a szokás és divat változásai után, mert ugy is bé nem érjük a világot soha, s versenyt nem futhatunk a nagyokkal, s irva hagyta: hogy e z a világ elvész, s ennek ábrázatja elváltozik.

Ha valamit elmulasztottunk szent hivatásunkból: segítél, hogy számba vegyük és potoljuk ki, — ha másokat megbántottunk szeretetlenséggel: engedd, hogy békére igyekezzünk szeretet által, s minden magasztos elgondolás többre tüzelje lelkünket. Legyenek ked-

vesek előtted mások is, ~~kik itt nincsenek velünk együtt~~. Legyenek kedvesek hitünk sorsossai, minden jó és igaz feleink és testvéreink, hogy örködj igaz szerelmeddel mindazok felett, a mik boldogságunk és jóllétünk eszközei, kegyelmed ajándékai. Istenünk! hallgass meg, s legyen kedves előtted ez estvéli áldozat is. Ámen.

Utóima. Minden lelkek őrizője, ki nem szuynadozol soha! Oltalmad alá helyezzük minden javainkat, reád bizzuk lelkünket és életünket, házunkat és szeretteinket, hogy tartsd meg azokat, Erős Isten, légy paizsunk és kővárunk mindörökké. Ámen.

Szombaton reggel.

Szerető Istenünk, jó Atyánk! reád emlékeztet e nap megújult világa, életünk és sorsunk, lelkünk és javaink: s mi hozzád jöttünk életnek kútfejéhez. Tégedet magasztal a hajnal, mely reggelt hoz, hogy megújulás legyen; áldnak és dicsérnek minden teremtmények, melyeket oltalmad alá vettél az estve, s megtartottad az éjszakán; nevedben köszönnek az emberek, kik egymásnak életet és segédelmet kívánnak. Öszszefogott kézzel imádkoznak a gyermekek, reményben és szerencsében áldanak és kérnek az anyák, gondjaidban biznak az apák, s minden ház, melyben hit és szeretet honol, minden család, melyben legszentebb szó a te neved, legfőbb törvény neved félelme, imád és magasztal tégedet, kér és esedezik előtted. Egyik nap a másikra következik, s mindenik bételik jóvoltoddal; egyik nemzetség után a másik nemzetség jön, s egymásnak beszél el dolgaidat, melyek által nagy lett a te neved az emberek között; gondviselésedet hirdetik a népek, melyeket harcban és vándorlásban, jóllétben és fenmaradásban segítettél. Minden idő és minden élet, a föld teljessége és a világ özöne hatalmad bizonyosságai, melyeknek dicsőségével bétölt az ég és menyiny végtelen határa.

Szereteted és jóságod érzetével borultunk elődbe, végtelen kegyelmű Atyánk, hogy imádjunk és magasztaljunk oltalmadért, melylyel minket és másokat, kedveseinket és felebarátainkat megtartottál; hogy megköszönjük javaidat is, melyeket birtokunkba bocsáttottál, hogyha ideiglenesen is, de legyenek örömeink és gyönyöreink forrásai, s szolgáljanak hasznunkra, szükségjeink kielégítésére, s lelki boldogságunk előmozdítására.

Atyánk! hosszu volt az éjszaka a virasztónak, s még hosszabb a betegnek és szenvedőnek. Ha nem szenvedtünk, s menttek voltunk ezektől; ha nem hallottuk a halál hörgéseit, s az elszakadt utolsó lehelletet: oh mily hálával tartozunk neked!! Szép a reggel

a vidámnak s az egészségesnek; ha ép kezeket vethetünk a munkára, ha erőnk, egészségünk és kedvünk van: oh menyinyivel boldogabbak vagyunk sokaknál, kiket kín és fájdalom leszegezve tartanak; menyinyivel szerencsésebbek vagyunk azoknál, kik érzéketlenségben zsibbadoznak, hálátlanul és szeretetlenül élnek.

Cselekedd, jó Atyánk, hogy ez elgondolás legyen örömünk; ekkora szereteted legyen gazdagságunk, s ennyi kegyelmed boldogságunk; cselekedd, hogy legelső érzésünk és szavunk, legelső lépésünk és cselekedetünk mindenike fejezzen ki hálát és tiszteletet, s tanulják meg tőlünk mások is, de kivált házuk és családjuk tagjai, hogy az Isten félelme meghosszabbítja a napokat.

E hitben kérünk tégedet Istenünk, hogy légy atyánk és vezérünk ma is, hogy hetünk utolsó munkás napjának terheit és kötelességeit a te nevedben vállaljuk el, hogy békétlenséggel és zúgó-lódással ne illessünk tégedet, hanem vegyünk példát hitünk könyvéből, hogy a mi van, azzal megelégedjünk, mert így a kevés megsokasodik.

Azonban segélj jó és igaz törekvéseinkben, hogy el ne csüggedjünk. Taníts vigyázni, de örködj te is; mert tiéd az oltalom, nélkülöd elesünk, s kicsúfolnak az emberek. S minthogy napjaink sokasuló számával fogynak heteink és esztendeink, tedd annál drágábbá az időt, a mi még hátra van, becsesebbé az alkalmat, mely hasznos dolgokra ajánlkozik. Mi a világosságban járhatunk, ne járjunk sötétségbe, s kerüljük a tört, melyben elfogatnánk, a rejtélyes utat, melylyel felebarátainkat elejtenők. Őrizz könnyelműségtől szavainkban és tetteinkben, hogy ne játszodjuk el az életet és becsületet; ne hogy vigyázatlanul megbántunk másokat, s káromlással illessük szent nevedet. Mindenre taníts meg, mire szükségünk van; mindenre készíts el, hogy a mi találni fog, legyen bár mi, azt tisztelettel fogadjuk szent kezeidből; s így áldd meg napunkat, hallgasd meg könyörgésünket. Amen.

Utóima. Áldassál oh Sionnak erőssége, örökkévaló Isten, hogy e szent helyre betérhettünk; mert szabadulás vagyon tenálad! Őrizz meg a gonosztól, s juttass e nap és e hét estvéjére boldogul. Amen.

Szombaton estve.

Kegyelmes Atyánk, meghálálhatatlan jó Isten! örökkön örökké vagy te, s neved megmarad minden időben. Menynyet és földet, időt és örökkévalóságot te teremtettél; a világokat is te alkottad, a teremtmények is te

általad vannak. Mióta teremtésed szava megzendült, örök törvényeid hatalmán függenek mindenek; s mióta lelked a vizeket táplálta, te éltetsz és tartasz meg miudeneket. Kimérted az idő végtelen folyamát is, részekre osztottad az esztendőt, elválasztottad a napot és az éjszakát, határt állítottál az életnek, s egy setét helylyel, a sirhalommal, megjelelted végpontját földi életünknek is, melyet csak egy tenyérnyívét tétél.

Mély hálával és tisztelettel borulunk le örök hatalmad, végtelen szereteted királyi széke előtt mi, a te gyermekeid, muló időnek játéka, porok és hamvak. Hogy élünk és örvendhetünk életünknek, ez a te akaratom; hogy birjuk még erőnket s földi és lelki javaidat, ez a te szereteted munkája; hogy mikor ez a hét elmúlik, mi itt vagyunk az élőknek földében s élnek még azok, kiket szeretünk, s minket és másokat az élet viszontagságai, a sors csapásai öszsze nem törtek, a múlandóság és enyészet hullámai el nem borítottak: mindezek gondviselő lelked bizonyosságai, melyek oly számtalanok, mint az egen a csillagok, a földön a por, a folyókban és a tengerekben a fvények szemei.

Áldunk, oh örök jószágú Atyánk! mindenekért, melyeket velünk cselekedtél; az örömkért és szomorúságokért, az élet javaiért és terheiért egyaránt, melyeknek élvezetére, használatára és elviselésére segítettél. Minden éjjeleinket te oltalmaztad, minden reggelünkre te virasztottál, minden napunkat te áldottad meg, hogy sorsunk körét bétöltsük. Köszönjük, hogy házunkra és javainkra is vigyáztál, elviselhetetlen szenvedésekkel nem kísértettél, s ha életgondjaink s háznépünk szükségei meg voltak is, mindenre erőt adtál, javaidból részeltettél, sokban előmenetelre juttattál, s most is ide e csendes partra s boldog kikötőbe vezéreltél.

Voltak és lehettek, oh végtelen bölcseségű Isten! csalódásaink és fájdalmaink, s lehettek szomorúságaink és könyeink is. Oh, ha láttunk mi is szenvedőt és beteget, hallottunk gyászharangot és láttunk temetést; ha sirnunk kellett koporsónál, zokogni az élet sok vesztesései között: taníts meg, hogy szent fiad példája szerint a legkeserűbb pohárt is elfogadjuk, a legnehezebb pillanatra is készen legyünk; mert meg kell halnunk, szeretteinktől el kell szakadnunk, minthogy határt állítottál mindennek, halál s enyészet vár a nap alatt mindenre.

Add, oh jószágos Isten, hogy e hét s ennek munkája áldott legyen. Szent kötésed azt tartja, hogy míg föld lészen, a vetés és aratás nem szünik meg: fejtsd ki a szorgalom

elhintett magvait, itasd meg te is a verejték áztatta barázdákat, adj földünkön és országunkban termékenységet, hogy virágozzanak a fák és teremjenek gyümölcsöt, hogy bételjék javaiddal a palota és kunyhó, a király és nép, s dicséretet énekeljenek, igazságot hirdessenek oltárodnak szolgálói.

Adj ezek felett lelki áldást is, oh lelkek megáldója! adj tiszta tudományt az értelemnek, önzéstelen érzést a szívnek, szabadságot az akaratnak, igazságot a léleknek s jó lelkiismeretet minden embernek; mert ezek szerint s ezek által lakozunk országokban. *Amen.*

Bocsásd meg vétkeinket, oh irgalmasságnak Istene! Mi nem tagadunk és nem titkolunk el előtted semmit, mert távolról látod gondolatinkat s a szót, mielőtt nyelvünkön volna, már meghallod. Ha kötelességeinket elmulasztottuk: segélj, hogy a jövőre számba vegyük; szorgalmatosak és vigyázók legyünk s magunkat megjobbitsuk. Ha embereket bántottunk meg: emlékeztess, hogy a legfőbb törvényt sértettük meg, s taníts szeretni, megbocsátani és jót tenni. Ha méltatlansággal illettünk tégedet, búsulásodra jártunk, mint az első ember: ne bándd meg, hogy minket teremtettél; tégy jól velünk s vigy viszsza a tökéletes útra, hogy isteni céljaidat előmozdítsuk, s bennünk megdicsőíttessél!

Mindeneket reád bízunk, oh mindenható Isten, melyek előttünk kedvesek: házunkat és családjunkat, barátainkat és szeretteinket, hazánkat és templomunkat. Mindeneket szent kezeidbe tesszünk le, melyek előttünk szerelmetesek: hitünket és reményünket, szabadságunkat és idvességünket. Viselj gondot ezekre, hogy áldva emlegessünk tégedet!

Oltalmadat terjeszd ki, mint fejünk felett az eget kiterjesztetted, minden felebarátainkra. Halld meg az árvának szavát, s édesítsd meg keserü kenyerét; — lásd meg az özvegyek gyászruháját, gondjait, sebeit és kínos szenvedéseit, s adj erőt, vigasztalást és kegyelmet. Hassanak fel a betegek és szerencsétlenek jajjai az egekre, honnan életet és szabadulást várnak nyomorult gyermekeid. Oh cselekedd, hogy dicsőíttessék a szegény és nyomorult életében is gondviselésed. Légy velünk még e nap hátra levő pillanatain is, hogy azokat hasznunkra fordítsuk. Oltalmazz az éjszakán, s adj csendes álmat fáradságunk után, s juttass el a holnapi szent órára öröm s hála között. *Amen.*

Utóima. Feddj bé szent kezeiddel, oh végtelen hatalom, ki-
ben életünk és szabadulásunk vagyon. Végezd el a jót mibennünk,
ki erőnk és segedelmünk voltál. Szállíts áldást reánk, kitől alá
jönnek az élet javai. Oh Isten, világok megtartója! legyen tiéd az
ország, hatalom és dicsőség. Ámen.

Albert János.

Kegyeletre hívás.

(Egyházi beszéd.)

Vala egy szőlője a jezréelbeli Nábotnak, mely szőlő Jezréelben vala, Akhábnak a Samariabeli királynak háza mellett. És szóla Akháb Nábotnak, mondván: Add nékem a te szőlődet, hogy legyen veteményes kertem: mert közel vagyok és szinte az én házam mellett, és neked érette jobb szőlőt adok annál, vagy ha neked tetszik pénzül adom meg az árát. Felele Nábot Akhábnak: Oltalmazzon az Úr engem attól, hogy néked adjam az én atyáimtól maradt örökséget. 1. Kir. 21: 1, 2, 3.

Az alapigékben, ker. hivek! egy gazdag királynak, és egy szegény alattvalónak magán ügye forog fenn. A samariabeli király — Ákháb — megkedveli a jezréelbeli Nábot szőlőjét, s tűzvíz magáévá akarja tenni; azonban a jezréelbeli Nábot atyáitól maradt örökségén egész kegyelettel csüng, s azt nem adja sem cserébe, sem pénzért; nem adja még magának a királynak sem. Add én nékem — így szól Ákháb — a te szőlődet, hogy én nékem legyen veteményes kertem, mert közel vagyok, és szinte az én házam mellett, és tenéked érette jobb szőlőt adok annál, vagy ha te neked tetszik pénzül adom meg az árát. Nábot pedig ezt feleli: Oltalmazzon az Úr engemet attól, hogy tenéked adjam az én atyáimtól maradt örökséget.

Minő illetlenség, hogy ne mondjam jellemtelenség, egy gazdag királyban szegény alattvalójától a parányi örökséget elkivánni; de ennek ellenében minő tiszteletre méltó magatartás egy szegény alattvalóban az ősi örökséghez kegyeletes ragaszkodás! — Fordítsátok, óh fordítsátok el szemeiteket a szegény alattvalónak örökségére áhító királytól; tekintsetek az atyáktól maradt örökséghez kegyelettel ragaszkodó szegény alattvalóra, s tanuljatok tőle kegyeletet!

De tán azt mondjátok ti: mit? kegyeletet tanuljunk? hiszen a mit a jezréelbeli Nábot tett, az a maga rendén volt; bizony mi

sem adtuk volna atyáinktól maradott örökségünket senkinek, még magának a királynak sem!

Tudom, jól tudom, ker. hiveim! hogy nem halt ki kebletekből a kegyeletnek azon neme, mely a Nábót nyelvét mozgatta; tudom, hogy kegyelettel csüngtök azon anyagi örökségeken, melyeket őseitektől örököltetek; tudom, hogy azon tűzhelyhez, melyen apáitok fűtöztök, azon barázdákhoz, melyeket apáitok szántottak, és azon kerthez, és szőlőhez, melynek fái apáitok plántálták, kegyelettel ragaszkodtok: azért nem is mondom, hogy őrizzétek kegyelettel őseitektől maradott anyagi örökségeket.

Ám de midőn látom, hogy a mily nagy az ősektől maradott anyagi örökségekezi kegyeletes ragaszkodás: éppen oly parányi sokakban az apáktól maradott szellemi örökségek iránt a kegyelet; midőn látom, hogy az atyáktól maradott anyagi örökségek hiven megőriztetnek, nemcsak, hanem még szaporíttatnak is; de azoknak jó szokásai, jámbor erkölcssei, dicső erényei, s világra szóló hőstettei lassan-lassan tűnedeznek: ekkor felhiva érzem magamat a szólásra, s egyebeket elhallgatva, azt mondom nektek: őrizzétek meg kegyelettel atyáitoknak

1-ben Vallásbeli buzgalmát,

2-or Szívélyes vendégszeretetét, és

3-or harczi bátorságát, és vitézségét.

Ezekről tartom én mostani beszédemet. Kérlek figyelmezzetek.

Kegyeletre hivlak tehát titeket kir. hivek! s azt mondom nektek

1-ben is. Őrizzétek meg kegyelettel atyáitoknak vallásbeli buzgalmát. A mi atyánk azt a vallást, melyet a maga eredeti tisztaságában, és egyszerűségében Krisztustól és az apostoloktól örökölték, eleitőlfogva nagyra becsülték, úgy anynyira, hogyha mi atyánkat, mint keresztényeket, jellemezni akarjuk, azt kell mondanunk rólók, hogy a magok vallásokban mindig buzgók voltak. Emlithetném ezen állításom igazolására azokat a templomokat, melyek Isten dicsőségére építvék, s melyeknek néma falai közt oly lelket elragadólag hangzik koronként az ének: **Dicsérünk téged Isten! és — Erős várunk nekünk az Isten! —** Emlithetném azon tornyokat, melyek, mint anynyi felemelt újjai az Istennek, égre mutatnak, s mig egyfelől Ezsaiásnak amaz intelmére figyelmeztetnek: **Emeljétek fel a magosságba a ti szemeiteket, és lássátok meg kicsoda**

teremtette azokat; ¹⁾ addig másfelől Pál apostolnak ama tanítását szólják: Ti menyeyei polgárok vagytok. ²⁾ Emlithetném azon elemi, közép és felsőbb tanintézeteket, melyek mint anynyi áldott kútfejei a szükséges tudományoknak tárva állanak, hogy azokban az éhező és szomjuhozó lelkek megelégtessenek. Emlithetném — mondom — mindezeket, s megmutathatnám, hogy mindezeknek atyáink vallásbeli buzgalma adott életet; de nem emlitem; hanem ezek helyett azt kérdem tőletek: Honnan származott az, hogy atyáink az Úr házát nagy szorgalommal gyakorolták; az uri szent vacsorávali élést a sátoros innepeken el nem mulatták; a bibliát, e minden könyvek könyvét, nagy előszeretettel olvasták; a dicséreteket és zsoltárokat családi körökben is édesdeden zengedezték, s mint anynyi áldozó papok és papnék sajtáságos házi isteni tiszteletet is tartottak? Honnan származott az, hogy atyáink legdrágább kincsünk, anyaszentegyházunk javára, iskoláink, és egyházaink virágoztatására önkéntes adományokban, alapítványokban és vég hagyományokban anynyi szép, s örök hálára méltó áldozatokat hoztak, nem felejtkezvén el még a szegény sorsu tanulók, az elaggott egyházi személyek, s ezek gyámoltalan özvegyei kisebb-nagyobb mérvbeni segélyezéséről sem? Honnan származott az, hogy atyáink, mikor az idők viharos járása megnehezedett felettek, mikor válságos napokat láttak, s hitökért háborgattattak, üldöztettek, gunyoltattak, nemcsak, hanem itt is, amott is, még templomaiktól s tanintézeteiktől is megfosztattak: ekkor mint erős szikla a hullámok csapkodási közt szilárdan megállottak, türtek, áldoztak, s ekképp azt a boldogító vallást, melynek ma birtokában vagyunk, eredeti tisztaságában és egyszerűségében számunkra fenntartották? Oh bizony, ha igazat akarunk szólani, azt kell mondanunk, hogy mindezek atyáink vallásbeli buzgalmából származtak!

Lelkesüljete, ker. hivek! lelkesüljete atyáitoknak dicső tettei fölött, s azoknak vallásbeli buzgalmát örizzétek meg kegyelettel; a templomokat, tornyokat és tanintézeteket építsétek; az Úrnak házában való lakozást szeressétek; a bibliát olvassátok; gyermekeiteket tanítsátok és taníttassátok; az alamizsnálkodást gyakoroljátok; anyaszentegyházunktól, ez édes jó anyántól — bár minden nap egy Rómába hívó levél érkezzék is hozzátok — el ne szakadjatok; a vész idején el ne csüggedjete, de sőt legyetek ösztetartok és erősek az Úrban; Vegyéte fel az Istennek

¹⁾ Esa. 40, 26. ²⁾ Filipp. 3, 20.

minden fegyverét, a ti derekaitokat béövezvén igazmondással, és felöltözvén az igazságnak mellvasáiba; a ti lábaitokat a békességnek évangéliomának készülétével megsaruzván, annak felette a hitnek paizsát felvévén, hogy ama gonosznak, minden tüzes nyilait megolthassátok; az idvességnek sisakját is felvegyétek és a lelki fegyvert, mely az Istennek beszéde. ¹⁾ E legyen a ti jelszavatok: „Oltalmazzon az Úr minket attól, hogy a mi atyáinktól maradott örökséget, a vallásbeli buzgalmat—másnak adjuk“.

—Továbbá

2-or. Őrizzétek meg kegyelettel atyáitoknak szívélyes vendégszeretetét. A szívélyes vendégszeretet atyáinknak kiváló erényei közé tartozott, s mi jellemzésekre azt is elmondhatjuk, hogy szívélyes vendégszerető emberek voltak. Hol a nép, a nemzet, mely atyáinkat a vendégszeretben feljül multá volna? A mi atyáink kapui ismerősök, barátok, szives látogatók előtt mindig nyitva állottak, annak jeléül, hogy csak menyjenek bátran, mert szivesen látott vendégek lesznek. A mi atyáink házában nem csak ismerősök, barátok s szives látogatók fogadtattak vendégszerető kebellet; hanem utasok, jövevények, üldözettek, s idegen nemzetek gyermekei is jó szállásra találtak, s szives fogadtatásban részesültek. A mi atyáink azokat, kiket házakba békaphattak, s asztalok mellé letelepíthettek, étellel és itallal ugy megemberelték, hogy azok nem egy könnyen felejtkeztek el a dús gazdálkodásról, a sok szives kínálgatásról. És e nemcsak tehetséges régi jó urainknál ment így; hanem a legutolsó földmives is egyszerű kunyhójában örömmel osztotta meg vendégével barna kenyérét, s még akkor is, ha azt jól ellátta, a vékony gazdálkodásról engedelmet kérve, s továbbra is marasztalva, áldás és szerencse kívánatok közt bocsátotta útra, elvégre is arra kérvén, hogyha még arrafelé lesz járása, ne kerülje el szegény házát, mert jó szível látja.

Ha tehát dicsőíti Mózsés az őskor nagyhitű emberét, Ábrahámot, hogy sátra elől ama három útasoknak elejekbe szaladott, azokat nyájason magához hívta, számokra feleségével pogácsákat süttetett, szolgálival egy kövér borjut megkészíttetett, elejekbe tejet és vaját tett, s az élőfák zöld lombjainak árnyékában gazdagon

¹⁾ Efes. 6, 13—17.

megvendégelte; ha magasztalja Óvid költeményeiben Filémont és Baucist, hogy a pogányok vándor isteneit, Jupitert és Merkurt, náddal fődött kunyhójokba szívesen fogadták, s miután lábait megmosták, nemcsak meleg étkekkel, borral, dió- s pálma-gyümölcsessel, száraz fügével, szilvával, jó illatu almával, szőlővel, s lépes-mézzel vendégtették meg, hanem még egyetlen lúdjakat is, mely kis kunyhójokat őrzi vala, készek valának megölni; — ha dicsérik az útasok az Indust, hogy szánakodva hurczolja pálmakunyhójába a megsebesített idegent, a kít az út mellett talál, s annak sebeiből a mérget kiszívja, balsamos fűvekkel meggyógyítja, s áldás kívánatával bocsátja el magától;—ha dicsérik az Arabot, hogy barátságosan hívja az elfáradt útast kunyhójába, megmossa lábait, enni és inni ad, s igaz útra vezet: ekkor — ekkor dicsőitem és magasztalom én is atyáinkat, kik a szívélyes vendégszeretetben kiválóok voltak, a mint ennek eleven példáit még ma is tapasztaljuk népünknek azon osztályánál, kik az elődöknek ősi jellegét még egészen le nem vetkezték.

Kövessétek, ker. hivek! kövessétek atyáitoknak dicséretes példáját, s azoknak szívélyes vendégszeretétét őrizzétek meg kegyelettel. Az atya-fiui szeretet megmaradjon. A gazdálkodásról el ne felejtkezzetek, mert ez által némelyek nem tudva angyalokat fogadtanak szállásokra ¹⁾ Hogyha jövevény ember bujdosik ti közöttetek a ti földetetekben, boszusággal azt ne illessétek; mint szintén a lakosti közöttetek, olyan legyen a jövevény. ²⁾ A jövevényt ott kin ne hagyjátok háltni, és a ti ajtótokat az útonjárónak nyissátok meg. ³⁾ Valamit akartok, hogy cselekedjenek az emberek ti veletetek, azont cselekedjetek ti is azokkal. ⁴⁾ Még a ki téged gyűlöl is, ha éhezik, adj ennne ö néki kenyeret és ha megszomjuhozik, adj neki innia vizet. ⁵⁾ Ne mondjad ezt a te felebarátodnak: menj el, azután térj meg, mert holnap adok, holott tehetségedben vagy az, a mit kér. ⁶⁾ Legyen jelszavatok ez: „Oltalmazzon az Úr minket attól, hogy a mi atyáinktól maradott örökséget — a szívélyes vendégszeretetet — másnak adjuk.“ Végre

¹⁾ Zsid. 13, 1, 2. ²⁾ 3. Mós. 19, 33, 34. ³⁾ Jób. 31, 32. ⁴⁾ Mát. 7. 12.

⁵⁾ Péld. 25, 21. ⁶⁾ Péld. 3, 28.

3-or. Őrizzétek meg kegyelettel atyáitoknak harczy bátorságát és vitézségét is. A mi atyáinkat nem csak vallásbeli buzgalom és szívélyes vendégszeretet, hanem harczy bátorság és vitézség is jellemzi. Olvassátok a történelem lapjait, s úgy találjátok, hogy mind hősök, mind férfiak, mind rettenthetetlen vitézek voltak ők, s nem ok nélkül imádkoztak egykor Olasz és Dalmátországnak templomaiban ekképpen: A magyaro k n a k h a r a g j á t ó l m e n t s m e g, U r a m, m i n k e t! Ha voltak Judeának hős Makkabéusai, Trója városának vitéz Hectorai, Hellásznak elszánt Leonidásai és thermopilei hősei, a régi Rómának a hazáért magokat feláldozni kész Décius Musai, Észak-Amerikának szabadságért küzdő Washingtonai, s az elgázolt Lengyelhonnak lelkes Kosciuskoi; bizony atyáink dicső soraiban is nem hiányzottak Istenért, királyért, hazáért, jogért, szabadságért és függetlenségért hősieg küzdő, vért és életet áldozni tudó, lelkes hősök, és rettenthetetlen vitézek.

És ti a harczban bátor és vitéz atyáknak gyáva és korcs utódai tudnátok-e lenni? Oh, nem! Csak s a s t n e m z e n e k a s a s o k; n e m s z ű l g y á v a n y u l a t N u b i a p á r d u c z a! mondja a költő.

Korunk, igaz, nem gyönyörködik többé a harczy lármában; a népek és nemzetek béke és nyugalom után vágynak, melyben ki-ki hátoritatlanul élvezheti iparának, igyekezetének és ügyességének gyümölcseit. Ma az ország-hóditónak nem emelnek diadalkapukat; mert ma nem az anyagi, hanem a szellemi országban kell hóditásokat tenni. Mindazáltal, tagadhatatlanul, még meszsze vagyunk az örök béke korszakától, melyen az emberiség nemesebb lelkei munkálnak, s melyet Jézus is ajánlani látszik, midőn így szól az érette kardot húzó férfiunak: T e d d e l a t e s z a b l y á d a t h e l y é r e. Jöhetnek idők s vannak körülmények, a melyekben a becsület parancsolja, az önfenntartási vágy megkívánja s a haza biztonsága követeli, hogy az ember fegyvert ragadjon. Ilyenkor Ai! ne feledjétek el, a mire a költő is lelkesít:

„Hazádnak rendületlenül
Légy híve ó magyar!
Bölcsöd az s majdan sirod is,
Mely ápol s eltakar.
A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely;
Áldjon vagy verjen sórs keze:
Itt élned, halnó d kell.“

És mint a koronás dalnok mondá:

Kösd fel oldalodra fegyveredet te erős vitéz, a te dicsőségédért, és ékességédért. És legyen a te ékességédben előmeneteled; uralkodjál az igazságnak igéjeért és a szelid igazságért, és tanít téged a te jobb kezed csudálatos dologra. A te nyilaid igen élesek, a népek te előtted elhullnak; a király ellenségének szivekbe esnek a nyilak. ¹⁾ „Legyetek férfiak! Ha halnotok kell, meghaltok, ha szaladtok is“ e lelkesítő szavakat mondá egykor a hős Etel atyáitoknak a katalauni ütközet előtt. Én pedig ezekután azt mondom nektek, hogy őriztétek meg kegyelettel atyáitoknak harczy bátorságát és vitézségét. E legyen jelszavatok ma is, holnap is, és örökké: „Oltalmazzon az Ur minket attól, hogy a mi atyáinktól maradott örökséget — a harczy bátorságot és vitézséget — másnak adjuk.“

És imé, ker. hívèk! kegyeletre, atyáitok vallásbeli buzgalmának, szívélyes vendégszeretetének, s harczy bátorságának és vitézségének kegyeletes megőrzésére híválak titeket ezennel. — Adja Isten, hogy mostani beszédem pusztában hangzó szózat ne legyen réátok nézve! — Adja Isten, hogy az elődök jó példái, dicső erényei, s hősi tettei ébresztőleg és lelkesítőleg hassanak a ti lelkeitekre! — Adja Isten, hogy atyáitoknak vallásbeli buzgalmát, szívélyes vendégszeretetét, s harczy bátorságát és vitézségét teljes kegyelettel megőrizhessétek — Ugy legyen! — Ámen.

¹⁾ Zsolt. 45, 4, 5, 6.

Brahmo-Somaj.

Egy újabb kori vallásfelekezet Indiában.

Az emberiség mivelődési története a vallással a legszorosabb öszszeköttetésben áll. Mentől miveltebb valamely nép, annál miveltebb vallása is; mert a vallás a népek miveltségi állapotának eredménye. Innen a francia közmondás: a milyen az ember, olyan az ő Istene. Abban a perczben, a mint valakinek a világról s ebben szemei előtt lefolyó eseményekről fogalmi megváltoznak: megváltoznak vallásos eszméi is, s ezeknek alapján egy új hitvilágot teremt magának.

Mi éppen egy ily átalakuló korszakban élünk. Az a roppant haladás, melyet korunkban a tudományok tettek, sok tekintetben megváltoztatták nem csak a földhöz, hanem az éghez való viszonyunkat is. A középkor hagyományos theologiaja helyébe egy újabb theologia lép, mely a tudománnyal ellenkezésbe jött vallást azzal kibékíteni igyekezik, s elenyészteti azt a sok ellenmondást, a melyek miatt már is a lelkek egy nagy részén erőt vett a közöny és hitetlenség. Ki is követelheti a józan észszel bíró embertől, hogy saját értelmét megtagadja, s ne lássa, a mit lát, ne tudja, a mit tud? A vallásnak azok teszik a legroszabb szolgálatot, a kik azt bévégzett ténynek hirdetik s meg akarják fosztani fejlődési képességétől, mely egyedül biztosítja vonzó erejét, az emberi lélekre gyakorolni szokott hatalmát és befolyását.

És ha még mi is érezzük a vallásos eszmék tisztázásának, a Krisztus tana aranyával az idők folyamán öszszevegyült salak elválasztásának szükségességét: mennyivel inkább kell ezt oly népeknek érezniök, kiknek vallásuk babonán és lelki vakságon alapszik, s a kik eléggé miveltek arra, hogy felismerjék a setétséget, mely őket környezi.

Ez állapotban vannak a miveltebb hinduk

India, mióta az angolok e 70,000 □ mértföld területű s 140 millió népességű félszigetet ügyesség, ravaszság és erőszak által nagyobbára hatalmukba kerítették, szellemileg roppant előhaladást

tett. A hindu népfaj nem is tartozik a bárgyu és buta népek közé; ellenkezőleg oly éles elmével bír, a mely őt képessé teszi a legelvontabb kérdések fejtegetésére. Hajdani műveltségének fényes bizonyítványa a szanszkrit-nyelv s ezen fenmaradt irodalmuk. De barbar népeknek esvén uralma alá, ezekkel ők is hátramaradtak. Különösen vallásuk egyike a legképtelenebbeknek. Általában bálványimádók s oly istenségek előtt hajolnak meg, a kiket még az Olympus isteneivel és istenaszszonyaival sem lehet összehasonlítani. Aranyból és ezüsből, rézből és bronzból öntött, 12 fejű és 100 karu, vagy elefántfejű és halfarku szörnyek ezek, a melyeknek története még csudásabb és badarabb, mint alakjuk.

Gondoljuk el már most, hogy egy modern műveltségű hindu, a ki a természettudományokban és a különböző bölcsészeti rendszerekben egyaránt jártas, a ki lelki szomja kielégítésére az indiai irodalom szegénysége miatt angol könyvek olvasására van utalva, a ki előtt az európai társadalmi viszonyok, szokások, erkölcsi elvek és vallási rendszerek nem ismeretlenek, kéntelen e környezetben élni, s fogalmat szerezhetünk magunknak arról a lelki állapotról, melyet ily vizsás helyzet szül. A hinduk azt hiszik még most is, hogy az ember lelke halál után egy más állati testbe vándorol. Hogyan ápolja e hitet még tovább is az, a ki a Darwin elméletét már olvasta? A hinduk úgy képzelik maguknak a világot, mint egy nagy sikságot, a melyet egy elefánt és egy tekenős béka tartanak hátukon. Mit feleljen a Humboldt és Herschell tanítványa, midőn azt mondják neki: hogy a földingást a tekenős béka mozgása idézi elő? Hasonlóan, a legfontosabb erkölcsi kérdésekben, a házasságot s vallásos szertartásokat illető nézetekben a modern műveltségű hindu lépten-nyomon homlokegyenest ellenkezésbe jő saját környezetével.

Kétséget nem szenved, hogy egy ily helyzet sok nehézséggel van összekötve. Hányszor megesik — például — velünk is, hogy az új kor eszméi mellett lelkesülve, zavarba jövünk, ha vajjon nem sértjük-e meg ezzel az idő és szokás által megszentelt intézmények iránt tartozó tiszteletet? Pedig a távolság, mely a korszellem irányát tekintve, itt közöttünk egyik nemzedéket a másiktól elválasztja, mily végtelen kicsiny, összehasonlítva azzal, mely a kalkuttai iskolában nevedett fiatal bengali és ennek kizárólag a Védákban nevedett atyja között tátong?

Vegyük hozzá ehhez azt az alárendeltséget, mely a szülői tekintélyvel szemben még a felnőtt hindut is bilincsek között tart-

ja, s a mely szerint az a hindu — például — a ki bár maga is már férj és atya, bátorságot venne magának atyja ellenében valami olyant állítani, a miben ez vele egyet nem ért, vagy elég mérész volna meggyőződését hibáztatni, ezzel nyilván családjából való száműzetését s az örökségből való kirekesztetését vonná maga után; — pedig a hinduknál a kásztból való kirekesztetés egyenlő a társadalomból való kirekesztéssel¹⁾, — s a küzdelem szemlélése kétszeres érdekekkel birhat reánk nézve. Érdekes figyelemmel kísérni, hogy mi módon fog bévégződni egy hasonló összeütközés? Minő irányt vesznek a fiatal hinduk? Vajjon a régi polytheismus fog-e megmaradni? Avagy a hindu vallás eltöröltetik s a győzelmes párt vallása fogadtatik el egy vagy más formában? Sikerül-e a fiatalabb nemzedéknek egy új hitrendszerhez jutni, a mely már csak néhány gyenge szál által lesz a kihalóban levő törzsokhöz kötve, míg az új tudományokkal, az új bölcselemmel, az új erkölcstannal és az új társadalmi és politikai étellel, a melyeknek hatása alatt fejlődik, természetes viszonyban fog állani?

Az első feltételt egészen számitáson kívül hagyhatjuk. Az új kor fénye előtt a setétségnek előbb-utóbb el kell oszlania. S ha a föld kerekiségén még anynyi a babona és tudatlanság, annak egyedüli oka: mert a világosság terjedésének is időre van szüksége. A hová egyszer Anglia hajói elvitorláztak, ott többé semminemű hatalom fenn nem tarthatja a Schiva és Krichna oltárait. Különben is a Brahma vallás anynyira van sülyedve, hogy az jelen szerkezetében meg nem állhat. Gondoljunk azon három millió istenre, a kikkel a hinduk ege meg van népesítve, s a kiknek jellege egyik a másiknál lealázóbb és visszataszítóbb. Gondoljunk azon száma nélküli babonákra, a melyek Indiában el vannak terjedve, s a melyeknél iszonyubbakat sehol egyebütt találni nem lehet. Gondoljunk egyfelől arra az önkinzásra, a melynek a hindu vallásos meggyőződése következtében kiteszi magát, midőn találkoznak közöttök olyanok, a kik évekig egy helyen mozdulatlanul ülnek, míg arczuk eltorzul és öszszefogott kezeiken a köröm átnő; másfelől pedig a Krichna gyalázatos tisztelőire, kik folytonos ledérségnek adják át magokat, s a jövő életet is ugy tekintik, mint az örökkétartó tivornya szinpadát, s kéntelenek vagyunk feltenni,

¹⁾ Az idősebb és tekintélyesebb hinduk csakugyan alakítottak is egy társulatot, melynek célja: hogy a Brahma-Somaj fiatal tagjait kiközösítse. India Tükre című f. irat 1865. dec. 15-ki sz.

hogy egy ily vallás, legalább reform nélkül, már hosszszon fenn nem állhat.

De ha az angol miveltség terjedése az, a mi a régi hitrendszernek leginkább aláás : nem természetes következése-e ennek a keresztény vallás elfogadása? Ez legalább még most nagyon kicsiny valószínűséggel bír. A missionáriusok működése mindenesetre nagyon lassu. Az ember alig is hall rólok valamit az Exeter-Hall-on kívül — így hívják azon termet, a melybe az angol vallási társulatok nagy gyűléseiket tartják. — Meg lehet, hogy a hindukat éppen az az ellentét rettentí vissza a keresztény vallástól, a melyet a küldő és a küldöttek, a hegyi prédikáció és a biborvörös ruhába öltözött evangélisták között látnak, a kiknek legkisebb kedvök sincs a bal pofájokat is oda tartani annak, a ki jobbról arczul ütötte, vagy a köpenyegöket is oda adni annak, a ki tunikájoktól megfosztotta. Meg lehet az is, a mint egy brahmin megjegyezte, hogy a keresztény hittan csak mint egy része tünik fel előttök az ök nagy és ősi vallásrendszeröknek, és midön a bethlehemi miszteriumok előtt való meghajlásra kényszerítik, azt veszik észre, hogy nyugatnak is éppen úgy meg vannak a maga megtestesülései, mint keletnek. Átalában nem sok jel van, a mi arra mutatna, hogy Indiában a keresztény vallás akár katolikus, akár protestáns formában elterjedjen, s ha ez mégis békövetkeznék, abban valószínűleg az unitárizmusnak lenne győzelme. Ezt mutatja az a theologiai irány, mely a közelebb mult években jelentékeny terjedést vett Bengália felvilágosult népessége között. E közlemény célja ez irányról s azon emberekről, kik ez irányt követve, egy új egyház alapítására vezéreltettek, egy kis ismertetést adni olvasóinknak.

A Brahmó-Somaj — így nevezik a szóban lévő egyházat s szó szerint Brahmához tartozó egyházat jelent — Rammo-hun-Roy rajahnak köszöni eredetét, ki képes volt szakítani a kászt hagyományaival s elég ügyes volt arra, hogy elsajátítván a nyugatiak hitrendszeréből azt, a mi annak más hitrendszerek felett fölényt ad, honfítársaival a hitet a maga egyszerűségében megismertesse s őket mindenkifelett erkölcsi szentségre serkentse, a melyet a hindu vallás anynyira félreismert és elferdített. A mag, melyet elhintett, néhány évig terméketlenül maradt, de most oly meszszeható reformokban kezd nyilatkozni, hogy azt valószínűleg maga a magvető sem remélte.

Rammohun-Roy született 1780 körül. Nagy atyja fontos hivatalokat viselt a mongolok uralkodása alatt Moorsheadabban. Hindu szempontból kitünő neveltetésben részesült, mert megtanulta az arab, perzsa és szanszkrit nyelveket s így jövő pályájára teljesen el volt készülve. Tizenöt éves korában Tibetbe utazván, figyelemmel kísérte a Láma tiszteletét, s megvetéssel fordult el tőle, mint rút bálványimádástól. Atyja és két testvére halála után jelentékeny vagyonhoz jutott, a mi által függetlenné lett, s mindjárt hozzá is kezdett a maga eleibe tűzött nagy munkához, hazája vallási reformálásához. Első művéből, melyet csakhamar kiadott, következtetni lehetett a többire is. Ez egy perzsa nyelven irt kísérellet: „minden vallás bálványimádása ellen.“ Ő is mint Luther s más reformátorok, a multa ment vissza, s ott kereste a tiszta hitet és igazságot. E végre komoly tanulmányává tette a Védákat, melyekben a természet durva imádása s ezen alapuló fetichismus és pantheismus mellett fel tudta találni azt a tiszta theismust is, mely közelebb áll a modern hithez, mint azon bálványimádó polytheismushoz, a mely annak helyét lassanként elfoglalta. Ezek a könyvek tehát elégséges alapul szolgáltak a reformátornak arra, hogy honfitársai figyelmét felébressze; megmutatván nekik, hogy mily meszsze eltértek a Védákban foglalt tiszta vallástól. A Védákból¹⁾, melyekre már 3000 év nyomta reá megszentelő bélyegét, kiszemelte azokat a helyeket, a melyek abban a legegyszerűbb hitre és erkölcsanra vonatkoznak s kifejezte, hogy az igaz hindunak azokat szem előtt kell tartania. Könyvei, más nézetben levő emberekkel folytatott vitái, hindu iskolák alapítása és fentartása körül tanusított buzgalma, az özvegyek megégetése s más hasonló barbar szokások ellen tett felszólalása által Rammohun-Roy sok ellenséget szerzett ugyan magának, de szerzett egy néhány barátot és tanítványt is, a kik közé szerencsés volt anyját is számíthatni.

A mi az ő reformjának a keresztény valláshoz való viszonyát illeti, legközelebb állt az unitarizmushoz. Teljesen meg volt győződve a Krisztus beszédeinek erkölcsi fenségéről, és 1820-ban szanszkrit és bengal nyelvre fordított egy néhány evangéliomi helyet, ezen czim alatt: *Jézus parancsolatja a béke és jólét vezére*. 1831-ben Angliába ment, mint a delhii fejedelmek meg-

¹⁾ A hinduk sokkal nagyobb tisztelettel viseltetnek a Védák iránt, mint a legvallásosabb zsidók a Mózes törvényei, vagy a muszulmanok a Korán iránt. Szerintök a legfőbb érdem e világon ezen írásokat ismerni.

bizottja, rajah czimmal tiszteltette meg általok. Az angol kormány tisztelettel fogadta. IV-dik Vilmos koronázása ünnepélyén a követekek között foglalt helyet és Angliában általában nagy becsültetésben részesült. A mint ő maga mondá: az ő szíve az unitáriusokkal dobog, s jóllehet az anglican egyház isteni tiszteleteiben gyakran megjelent, mégis az unitáriusokkal volt legtöbbet, ezekkel kötött legbensőbb baráti viszonyt, és egy unitárius házában is halt meg sept. 27-én 1833-ban. Azonban Ramohun-Roy soha sem szakított a hindu vallással s a keresztény vallást külsőleg nem is fogadta el. Követői, kiket a rajah Kalkuttában hátrahagyott, hívek maradván azon eszméhez, hogy a legrégebbévvalláshoz visszatérjenek, olyan isteni tiszteletet gyakoroltak, a melynél fogva nem voltak kénytelenek kásátjokat elhagyni; de nem is látszottak valami nagy terjedést eszközölni a mesterök által előidézett mozgalomnak.

Ramohun-Roy halála után az általa alapított társulat az ő hagyományából és Dwarakanauth adományából tartotta fenn magát. Az előbbi által „Brahmo-Somaj de Jorasanko“ név alatt Kalkuttában alapított isteni tisztelet tartására szánt helyet a társulat tagjai szorgalmasan látogatták és ugyancsak Ramohun-Roy által alapított havi szemlét mostanig a legnagyobb ügyességgel fentartotta a társulat.¹⁾ Azonban a testületet még sem lelkesítette valamely élénk reformatori szellem és az alapító által a Védákából vont parancsolatokat úgy tekintették ezek is, mint minden hindu, mely szerint azok absolut és isteni tekintélyvel bírnak. Később Debender-Nath Tagore nevű, válásos lelkületű és tekintélyes férfiú, a papi hivatalt azon szellemenben fogván fel és gyakorolván, a mint azt a Somaj kívánta, az új egyházat buzgósággal és kegyességgel teljes beszédei által megelevenítette és arra saját szellemének bélyegét nyomta.

1860-ban a Brahmo-Somaj egy más proselytát nyert, a kinek egyenes és őszinte lelkülete csakhamar új életet öntött az egyházba. Ez Keshub Chunder Sen, egy orvos fia, a mely osztály csaknem egyenlő tiszteletben részesül a brahminokéval. Szerencsés lévén kikerülni mind a hindu bálványimádást, mind azt a scepticismust, a mely oly közönségesseé vált a felvilágosodás első stadiumára jutott honfitársai között, első gondolatja lön a vallást gyakorlativá tenni és a hindu vallás főbb hiányait reform alá venni.

¹⁾ A szemle, melynek czime: „Tattwabodhini Putrika“ theológiának és az általános irodalomnak van szentelve.

1860-ban „Az ifju bengaliai“ czimmal egy röpiratot tett közzé, a melyben ha van is, a mi ifjui rajongásra mutat, még több van benne, a mi nemes érzelmet és erélyt tüntet fel. Célja a röpiratnak egyfelől a bálványimádást és kásztrendszer ostromolni, másfelől az álliberálismus és hitetlenség elébe gátot vetni. Más munkáiban a vallás metaphisikai alapját, a benső érzelem becsét veszi vizsgálat alá, még pedig a legnagyobb jártassággal. Egyéb művében az elégtételről való tant tárgyalja, a mint azt a hindu és keresztény vallások tanítják és megdönti azt a nézetet, mintha e tan elfogadása az idevezülés feltétele volna. Ki mondja, hogy a váltság munkája nem abban áll, hogy az ember a büntetéstől, hanem hogy a büntől megszabaduljon.

A Brahma-Somaj egyház által megindított reformok között legérdekesebb a hindu nők nevelése. Jelenleg egy nő-iskola is van Kalkuttában, a melynek neve *Bethune*. Ha ez iskola illő segélyben részesülne, nagy mértékben befolyrna arra, hogy a társadalom új irányt nyerjen. De nagy hiány az, hogy a tanítók nagyon gyengén vannak fizetve s ezért jó tanítókat nem igen lehet találni. Azok a nevelőnők, a kik jelenleg a nők nevelésével foglalkoznak Indiában, részint azért, mert a bengal nyelvet nem értik, részint azért, mert igen előtérbe kívánják nyomni hitvallásukat, a bennszülöttek előtt nem igen kedvesek, és így sikeresen nem működhetnek. Ugyanezért *Pigott* kisaszszony, ki a kalkuttai iskola igazgatónöje, egy javaslatot tett, mely szerint Indiában egy oly intézet volna nyitandó, a hol a benszülöttekből képeztesse a nőtanítókat. Ennek azonban ellentáll az a szokás, mely szerint a hindu nők nagyon fiatalon, 8—9 éves korukban már férjhez mennek s anyákká lesznek akkor, mikor tulajdonképpen a nevelés kezdetét vehetné. A legelső teendő tehát e szokás megszüntetése volna. Szintoly rossz szokás az is, hogy a szülők a gyermekeket eljegyzik egymásnak, mielőtt azok csak egyszer is látták volna egymást. De a szabad választási jog csak a kásztrendszer eltörlésével léptethető életbe. Mind két dolog óriási lépésnek látszik a hindu conservatismus előtt. Azonban a Brahma-Somaj kebelében egy társulat alakult: „*Bengaliai testvérek*“ nevezete alatt, melynek éppen e reformok keresztülvitele a célja. A társulathoz minden kásztból tartoznak s tagjai a következő kötelezettséget teszik: „Én *N. N.* ünnepélyesen ígérem, hogy minden hatalmamban álló eszköz által arra igyekszem, hogy az özvegyek férjhez mehetése, a különböző kásztok közötti házasodás és a nők nevelése érdeke előmozdítás-

sék“. Továbbá a társulat minden tagjától megkívánja, hogy jövedelme egy tizenhatod részét a társulat rendelkezésére bocsássa, oly célból, hogy abból azokat, a kiket e társulatban való részvétel miatt kásztjokból kizárnak, segélyezhessék.

Már jelentékeny terjedést vett magának a Brahmo-Somaj egyház, midőn ebben is egy conservatív és egy progressiv párt alakult. Amannak élén *De b e n t e r N a t h T a g o r e*, tekintélyes és gazdag pátriárcha, emezén pedig *K e s h u b C h u n d e r S e n* áll. E két férfiú életkora is nagyon különböző lévén, közöttök csak hamar oly nézetkülönbségek fejlettek ki a célba vett reformokat illetőleg, hogy a szakadás 1865-ben valósággal létre jött. *T a g o r e* az ő conservatismusával még mindig nagy tisztelettel viseltetik a Védák iránt s az isteni tiszteletnél még szanszkrit imákat is használ. *K e s h u b* egészen szakítani óhajt a régi bálványimádással és az isteni tiszteletet az új valláseszmének megfelelő alapra akarja helyezni, a minek következtében következő felhívást intézett az indiai ifjúsághoz :

„Nem lehet kételkedni abban, hogy mindazon roszak, a melyek a hindu társadalomra nehezdednek és a melyek hátramaradását okozzák, a bálványimádásban gyökereznek. A bálványimádás hindostán átka, az a bégyógyithatatlan seb, mely emészti a társadalmat. A legnagyobb sérelem volna feltenni rólatok, hogy ti bálványimádók vagytok, hogy még tisztelettel viseltettek a hindu pantheon istenei és istenaszszonyai iránt, és hogy hiszitek azt az 1001 tévtant, melyek a ti őseitek credójában feltalálhatók. Azonban nem elég, hogy ezen dogmákat ne higgyétek, hanem szakitanotok kell azokkal, mint a legrútább és legveszélyesebb bűnnel, el kell hagynotok azokat, mint titeket lealázó intézményt. Bátorsággal kell birnotok, kiüzni azokat házaitokból. A ti és millió honfitársaitok érdeke kívánja, hogy megvessétek a gyűlöletes bálványimádást és ismerjétek meg és szolgáljátok éltetek minden körülményeiben az egyetlen egy Istent, a „i teremtőnket, megtartónkat és erkölcsi igazgatónkat. Magatokat az ő szolgálatjára szentelvén, megszabadítjátok lelketeket a bűntől és romlottságtól, meg hazátokat a babonától, az álszentelkedéstől, kegyes csalástól, üres szertartásoktól és iszonyu szokásoktól. Keresztháborut indítva a hindu vallás ellen, a fejszét a romlottság fájának gyökerére vetitek.

A kásztrendszer szoros összeköttetésben áll a bálványimádással, ennél fogva ezzel is kimélet nélkül el kell bántatok. Ez a rendszer, senki sem tagadhatja, iszonyu nyomor a társadalomra nézve. Leront-

ja a társadalmi egységet és századok óta elleneáll minden haladásnak. És ez annyival veszélyesebb, mert a vallási rendszeren alapszik. A társadalmi megkülönböztetés szempontjából is elég szomorú, de erkölcsi oldalát tekintve e rendszernek, az valóságos kinövése a lelkiismeretnek és megsértése az emberiségnek, mely ellen minden érzelmiünk fellázad és megszüntetését kívánja. A kásztrendszer a hindu bálványimádás védbástyája és a brahmin papság őre. Vakmerő és törvénytelen megsértése ez az emberi testvériség szent törvényének.

Harmadszor: a mi házassági szokásaink szintén reformot igényelnek. Ez nem csak az erkölcsiség és a józan ész szempontjából viszsztatatózó, hanem nemzetünk fizikai elfajzásának is egyik leg-hatalmasabb oka.

Negyedszer: a családélet is gyökeres reformokra várakozik. Nincs miért e pontra felette meszsze kiterjeszkedjem; mivel ti magatok naponként tanui vagytok nejeitek és testvéreitek, anyáitok és leányaitok szerencsétlen helyzetének, ti magatok érzitek saját tűzhegyeitek kellemetlenségét. És az bizonyos, hogy a míg a nők ebben a megvetett és lealázó helyzetben maradnak, minden reform a mi hazánkban csak részszerinti és felületes lesz. A nők nagy befolyást gyakorolnak vagy a jóra, vagy a rosszra. Nyerjétek meg őket is a reformáczióknak, mert a míg ők eddigi tévelygéseikkel maradnak, addig ki nem lehet azokat gyökeresen irtani. De mihelyt a nők jó nevelés által felvilágosítottak, ők többet tesznek az igazság országának terjesztésére, mint a missionáriusoknak minden buzgalma, és a haza mivelttségét hatalmasabban előmozdítandják, mint tanintézeink és collegiumaink. Tegyétek magatokéivá ezeket a gondolatokat és igyekezzetek azon, hogy a nevelés áldásaiból nejeiteket és testvéreiteket is részeltessétek. Gondoljátok meg, hogy nincs jogotok úgy bánni velök, mint a társadalom salakjaival és nincs jogotok megtagadni tőlük azokat az előnyöket, a melyeket ti magatok élveztek és a melyekre ők éppen úgy képesítve vannak, mint ti; mivel ők is az Isten gyermekei és hozzátok hasonlóan nekik is halhatatlan lelkök van. Bánjatok hát velök igazságosan, vonjátok el őket a szolgaságtól, tudatlanságtól és babonától. Világosítsátok fel értelmöket szabadirányu nevelés által, mindenek felett engedjétek meg, hogy veletek ők is részt vehessenek az igaz Isten naponkénti tiszteletében. Így mindnyájan, férfiak és nők, együtt fogunk haladni az erkölcsi és értelmi fejlettség útján, és a családok jólléte a népek jóllétének és nagyságának lesz alapja.

Tagadhatatlan, hogy a szakadás a Brahmo-Somaj egyházban nem kis kellemetlenséget okozott már csak azért is, mert az alapító, Rammohun-Roy, legatumaihoz mind a két fél igényt tartott volna; de azt azon párt nyerte meg, a mely Tagoret követi, s így a haladó pártnak ismét elől kelle kezdenie az alapítás művét. Dicséretökre legyen azonban mondva, a pártvezérek nézetkülönbségeket nem vitték át egymás személyének gyűlölésére. Sőt Tagore conservatív szlleme mellett is kész volt leányát azon Brahmo-Somaj egyház szertartásai szerint adni férjhez, a mely már minden bálványozó czeremoniától meg van tisztítva; másfelől Keshub is, daczára az újabb eszmék melletti buzgalmának, tisztelettel viseltetik Tagore iránt. Egyébaránt mind a két fél szertartásai igen egyszerűek. Az isteni tiszteletet szeredán estve és minden hó első vasárnapján reggel tartják. Az isteni tisztelet beszédből, könyörgésből és hymnusok énekléséből áll, a mely utolsót hármioniummal kísérik. A beszédek sohasem vitatkozásszerűek, hanem vallásos és erkölcsös tárgyuak. Tagjainak számát bizonyosan tudni nem lehet, de az értelmesebb fiatal emberek jobbjára rokonszenveznek az új vallástársulattal, s mihelyt atyjok elhal vagy engedélyt ad rá, át is lépnek. Egyedül Kalkuttában 4—5 ezren vettek részt a közelebbi években az ők isteni tiszteletökön; Kalkuttán kívül még 54 helységben alapítottak egyházat; ezekből legtöbb Bengáliára esik. Nyolczban ezen egyházak közül vallásos iskolák is alapítottak a brahmo-somaj terjesztésére. A mi a világi nevelést illeti, erre nézve a Somaj miveltebb tagjai Kalkuttában egy Collegiumot is állítottak. Fiús és leány-iskolák is vannak 10 egyház mellett a provincián. Ezek a helybeli gyülekezetek igazgatása alatt állanak és a kormány által segélyeztetnek. Van hét időszak kiadványuk, melyekből kettő angol nyelven, a többi más nyelveken jelenik meg. Missionáriust tartanak nyolczat, kik Indiában körülútnak az új tan terjesztésére.

Miután a szakadás megtörtént, Keshub Chunder Sen szabadon követhette azt az irányt, melyet lelke maga elé tűzött, s 1866-tól 1869-ig tartott beszédeiben egy hatalmas lépést tett a Brahmo-Somaj réformálásában. Ezen beszédek közül négyet, mint legjellemzőbbeket, Angliában is kiadtak, s azok fényes bizonytságot tesznek arról, hogy a Keshub theismusa nem az a hideg és rideg ultra-rationalismus, mely a bengáliai ifjabb nemzedéket jóformán hatalmába ejtette, hanem egy oly vallás, melyen félreismerhetetlenül meglátszik a Krisztus életető lelke is, mint a Keshub biblia tanulmá-

nyozásának természetes következtetése. Nem lesz érdektelen e beszédek közül egy pár idézetet tenni.

„Krisztus — úgy mond ezen beszédek egyikében — nem úgy beszélt, mint közönséges emberek szoktak beszélni, a kiken rendesen a körülmények uralkodnak; ő abszolút vallást hirdetett. Ő megvetett mindent, a mi helyhez és időhöz van kötve, a mi felekezeti és különleges és Isten egyetemes igazságát tanította az egész emberiség számára, legyenek azok európaiak vagy ázsiaiak. Ne gondoljátok hát, hegy én a keresztény egyház valamelyik felekezetére hivatkozom, midőn a keresztény erkölcsökről szólok. Nem, én a Krisztusról való ismeretemet nem az ő követőinek dogmájából vagy életfolytatásából szereztem. Én nem azonosítom Krisztust egyik keresztény felekezettel sem. Én egyenesen a bibliából tanultam ismerni a Krisztus által vallott erkölcsi elveket, és erősen meg vagyok győződve a felől, hogy azok viszhangra találnak az egész emberiség keblében Ázsiában szintugy, mint Európában. Tanuljuk meg Istenhez közeledni mindnyájan az által, hogy alkalmazzuk magunkat ezen erkölcsi parancsok szelleméhez“.

„Büszke vagyok rá, hogy ázsiai vagyok — mond tovább ugyan ezen beszédében. — Nem volt-e maga Jézus is ázsiai? Igen, Jézus is, az ő tanítványai is, és mindazok az eszközök, melyek által kezdetben a keresztény vallás terjesztetett, ázsiaiak valának. Valóban a keresztény vallás Ázsiában és ázsiaiak által alapított és fejlesztetett, s midőn erre gondolok, Jézus iránti szeretetem százszorosan fokozódik. Közelebb érzem őt magamhoz s szivemben a rokonszenv még elevebb lesz iránta. Bizonyára, reánk ázsiaiakra nézve Krisztus kétszeresen érdekes alak, és az ő vallása már csak azért is figyelmet érdemel tőlünk, mert tisztán ázsiai eredetű. Krisztus által tehát Európa és Ázsia, nyugat és kelet egymással egyesülésre intetnek“.

Egy más beszédében azt fejtegetvén, hogy minden vallásrendszerben van valami igazság s ezért teljesen megvetni egyiket sem lehet, így szól: „Ki kell mondanom, hogy én nagyon igazságtalannak tartom, ha valaki a hindu vagy a mohamed vallást nem tartja egyébnek, mint hazugságnak, a mely nem méltó egyébire, minthogy kiirtassék. Irtsátok ki belőle mindazt, a mi benne téves, s ekkor az igazságnak egy oly magva marad benne, a mit tisztelni lesztek kénytelenek. Találni fogtok abban igazságot, ha bár számtalan tévedésektől fedve, a mely annak fenmaradását anynyi századon keresztül biztosította, s a mely az élet kenyerét szolgáltatotta százak-

nak és ezereknek. Hiu gondolat azt hinni, hogy egy ily óriási hitrendszer egy könnyen megsemmisíthető. Mindazok a támadások, a melyek a szabad vizsgálódás és ítéset ezen időszakában ellene intéztetnek, nem lerontani, hanem tisztítani és tökéletesíteni fogják azt. Az idők jelei már mutatják ezt a tisztító és tökéletesítő processust, s én azt hiszem, hogy ez által a hinduizmus és mahomedanizmus, melyek eddig oly ellenséges állást foglaltak el egymás irányában, közelebb jönnek egymáshoz, míg végre összeolvadnak, hogy India jövő egyházát megalapítsák“.

Ís itt következik az a pont, a hol a Keshub magasb szelleme és a Brahmo-Somaj messze kiható jelentősége egész nagyságában előttünk áll. Azon kérdésre, ugyanis, hogy minő lesz India jövő hitvallása, Keshub ezeket mondja: „A mi a keresztény vallást s ennek India jövő egyházaihoz való viszonyát illeti, nem kétkellem, hogy az nagy befolyást fog gyakorolni ezen egyház alakulására és nevedezésére. A keresztény vallás szelleme áthatotta már csaknem az egész indiai társadalmat, s mi keresztény légkörben élünk, mozgunk és vagyunk. A hazai egyletek a keresztény nevelés befolyása alatt keletkeznek és fejlődnek. Ha igaz az, hogy egy nemzet jövőjét azok a körülmények határozzák meg, a melyek között él: ugy ezen hon jövő egyháza a keresztény vallás tisztító befolyása alatt kifejlett hitnézetek credménye lesz. Azonban India jövő egyházának mégis teljesen nemzeti jelleggel kell birnia, indiai egyháznak kell lennie. A világ jövő vallása, a mint már mondtam, minden népek közös vallása lesz, de mindenik nemzet kebelében saját fejlődése és ebből kifolyó megkülönböztető jelleme lesz. Az egész emberiség egyesülni fog egy egyetemes egyházban, a mely egyszersmind a népek különbözőségéhez képest különböző nemzeti alakot vesz magára. Egy ország sem fogja gépiesen utánozni a másik ország vallását, hanem mindeniknek vallása a maga kebeléből nő ki. Némethon nem fogadja el China vallását, India sem fogja vakon követni Angliát vagy Európának bármely más tartományát. Indiának is meg vannak a maga hagyományai, erkölcei és szokásai, a melyek neki éppen oly kedvesek, mint a más országoknak az övéi; hiu feltevés azt hinni, hogy mi mindezeket elfeledjük, s ezt nem is tehetjük, mert össze vannak forrva saját életünkkel. Más népekkel közösen mi is elfogadjuk a theisticus hitrendszert, megismerjük és imádjuk az egyetlen Egyet, elfogadjuk az Isten és emberek iránti szeretet parancsolatját, és bizalommal támaszkodunk az Isten mindenható kegyelmére, mint a mi idvességünk egyedüli eszközére.

De mindezt tisztán nemzeti és indiai módon tesszük meg. Egy vallása lesz az egész emberiségnek. Egy Istent fognak imádni az egész világon, a hitnek és szeretetnek ugyanazon szelleme fogja hevíteni a sziveket mindenütt; a népek mindnyájan együtt fognak a menynevei atya házában lakni — mindazáltal mindeniknek megmarad a maga saját és szabad cselekvési módja. Egy szóval, egy lélek, de különböző forma; egy test, de különböző tagok; egy nagy közönség, de abban egymástól különböző egyéniségek lesznek, a kik mindnyájan az ők izlésök szerint munkálandanak közös jóllétükön. E szerint India indiai hangokkal fogja a legfőbb hatalom dicsőségét énekelni, mint Anglia, Amerika és a világnak más nemzetei; de mindezek a különböző hangok egy kórusban egyesülni fognak, s a földet valamint az eget az Isten és emberszeretettel töltik el. Adja a kegyelmes Isten, hogy minél hamarább eljőjön mihozzánk ez az igaz egyház s gyermekei között legyen béke és egyetértés“.

A jelen év tavaszán Keshub Chunder-Sen Angliába jött, s mint előde, Rammohun-Roy, ő is az unitáriusokat kereste fel először. A britt és külföldi unitárius társulat igazgató válaszmánya az indiai reformátor tiszteletére azután, ápr. 12-én egy estélyt rendezett, melyen Londonban minden protestáns hitfelekezet képviselve volt. Részt vett e gyűlésben maga a westminsteri dékán is s a többek közt eme nagy jelentőségű szavakat mondá: minden egyház nagy és nemes abban az arányban, a minő arányban képes elismerni azt, a miszintén nagy és nemes más egyházban. Annál inkább közeledünk hitünk alapítójának szelleméhez, minél inkább képesek vagyunk felismerni az ő nyomdokait az emberi nagyságnak bár minő alakjában.

A több oldalról nyilvánított elismerés és üdvözletre Keshub egy terjedelmes beszéddel felelt, melyből egyes részleteket szükségesnek látok közölni, mert azok egyfelől a Brahmo-Somaj fejlődése történetére, másfelől jelen állására világot vetnek. Miután ugyanis a szives fogadtatást megköszönte, s az angol kormánynak a nép művelése körül Indiában tanusított buzgalmát és áldozatkészségét elismerőleg felemlítette, így szól: „Kezdetben a Brahmo-Somaj egyház, a melyhez tartozom, egyszerűen az egyetlen egy igaz Isten tiszteletére alapított egyház volt, a mint ezt a legrégebb hindu iratokban letett tanok és szertartások kívánják. A Brahmo-Somaj tagjai az egyház eredetekor egyszerűen revivalisták voltak, ha szabad

magamat így kifejezni. Céljok volt a hindu vallást a maga őseredeti tisztaságára visszavinni, a bálványimádást, babonákat és káosztokat, ha lehet, megszüntetni és életre kelteni még egyszer Indiában azt a tisztán monotheisticus vallást, a melyet a Védák és Puranecek is tanítanak. A Brahmó-Somaj alapítójának fő és egyedüli célja volt helyreállítani a hindu monotheismust a maga őseredeti alakjában. A hindu iratokból való számos kivonatok által elég szerencsés volt meggyőzni egy nagy számát eltévedt honfitársainak arról, hogy az igaz hindu vallás nem a későbbi Puranas, a mely bálványozást és babonát tanít, mert az tisztán az egyetlen egy igaz Isten imádásából áll. Szerencsétlenségre azonban, vagy ő, vagy követői egy időre megtartották a Védák csalhatatlanságát. Tíz év telt el és e nagy tévedés felfedeztetett. Gondos, beható és önzetlen vizsgálódások után ki lön mutatva, hogy a Védák nem mind igazságot foglalnak magokban, hogy az igazságnak igen szép formái mellett vannak benne a természet imádására, ferde tantételekre és szertartásokra vezető tévtanok is. És így a Brahmó-Somaj, mivel az Isten munkája vala, kéntelen volt szakítani a Védákkal, mihelyt meggyőződött arról, hogy abban olyan is foglaltatik, a mi nem igaz. Daczára ama kikerülhetetlen következménynek, hogy az által honfitársaik nagy számának rokonérzelmét elvesztik, a Brahmó-Somaj első követői háttérbe szorították a Védákat és a tiszta theismus álláspontjára helyezték magukat. Ezen idő óta a tisztán theisticus reform minden irányban elterjedt. Ezen idő óta támadt Indiában a valódi monotheisticus egyház. A Brahmó-Somaj első korszakában ez nem volt egyéb, mint az őseredeti hindu monotheismusnak feltámasztása, hindu könyvek alapján és tekintélyére; de később a theismusnak tisztább nemét találjuk fel abban, mely a Védák által nincs korlátozva, mely megszabadult a papság tekintélyétől s azon tévtanoktól és nézetektől, a melyek összevegyültek az eredeti hindu könyvekkel; a theismusnak oly neme ez, a mely napról napra határozottabb állást foglal el a bálványozással és kásztrendszerrel szemben, a mely nem elégszik meg a pusztá hitcikkekkel és tantételekkel, hanem a gyakorlati élet mezejét minden irányban vizsgálódása tárgyává teszi; oly theismus ez, a melyet az isteni gondviselés avégre rendelt, hogy harcoljon az országban feltalálható minden gonosz ellen. Hogy ezek nem üres szavak, erre elégséges bizonyítvánnyal szolgálhatok. A jelzett theismus már is megfelelt küldetésének, a melyre hivatkoztam. Tekintsék önök a tényeket s látni fogják, hogy a Brahmó-Somaj jelenleg Bengáliában, Bombayban,

az észak-nyugati tartományokban, sőt magában Punjaubban is az erkölcsi, társadalmi, értelmi és vallásos reformoknak központja. A Brahma-Somajba öszpontosítva találják mindazokat a nagy s haszthatatlan reformokat, a melyekre Indiának jelenben szüksége van. Kíván-e jobbitást a nők helyzete Indiában? Tekintsenek önök a Brahma-Somajra, s minden templomban oly nőket fognak találni, a kik a bálványzást és babonát és kásztrendszer megvetették, a kik megtanulták az egyetlen egy igaz Istent imádni saját házukban is, és a kik hátat fordítottak a polytheismus és bálvány imádás minden nemének. Szükséges-e eltörölni a kásztrendszer? Tekintsenek önök a Brahma-Somajra, s azok közt oly férfiakat látnak, a kik nemcsak asztalhoz ülnek szin, kászt és hitkülönbség nélkül minden osztálybeli emberrel, hanem a kik a különböző kásztokból való személyek közt kötendő házasságokat is előmozdították.“.....

„Önök talán kérdeni fogják: Minő viszonyban állunk a kereszténységhez és a Jézus Krisztushoz? Minő jövője van Indiának a vallás szempontjából? Rokonszenvezünk-e, s testvéreileg fogadjuk-e mi a Krisztus missionáriusait-, vagy elfordulunk tőlök és gyűlöljük őket? Én részemről abban a nézetben vagyok, hogy egy igaz theistának, legyen az indiai vagy európai, lehetetlen ellenszenvet érezni lelkében Krisztus vagy az ő tanítványai iránt. Ez teljesen lehetetlen. Tudom, hogy Indiában ezerek vannak, s ezek közül sokat legjobb barátaim közé számítok, a kik nem szeretik, hogy az indiai népségnek a Krisztus prédikáltassék. A keresztény vallás Indiába nagyon visszataszító és idegenszerű formában jött. A kereszténység alapítóját, és régi hagyományait, és első terjesztőit tekintve keleti, ázsiai volt, és nincs semmi ok reá, hogy a kereszténység ma más, mint keleti és ázsiai formában mutattassék bé India népének. Hagyanak önök minket magunkra, és hagyják el önök, hogy mi tanulmányozzuk a bibliát. Nincsenek-e abban oly eszmék és pancsolatok, a melyek nagyon is magokon viselik a keleti, az ázsiai bélyeget? Nincsenek-e abban oly leírások, a melyek bennünk Indiaiakban szükségkép rokonérzelmet támasztanak? A keresztény vallás szelleme valami oly természetes és szívünkkel anynyira rokon, hogy az indiai ember lelkében önkéntelenül viszhangra talál. A keresztény vallásnak ezt a szellemét el fogja fogadni India lakója. Lehetnek ezerek honfitársaim között, a kik ezt kétségbe vonják, de én részemről, a míg élek, azt fogom mondani, hogy India elfogja fogadni előbb-utóbb ezt a szellemet. De a tantételekre és hitcikkekre nézve, a melyekben önök a ker. vallást Indiában bemutatták, nem

mondhatok hasonlót. A kereszténység anynyi felekezetre szakadt, oly különböző tantételeket, és céremoniákat gyakorolnak és vallanak a különböző vallásfelekezetek, melyek magokat keresztényeknek nevezik, hogy az indiai ember zavarba jó, ha megakarja fejteni magának, hogy melyiket fogadja el ezek közül, melyik az igazi, melyiket kell Indiának jelenleg a magáénak ismerni. Mindezek a különböző vallásfelekezetek, a melyek a Krisztus egyházat alkotják, különböző igazságokat és különböző tanokat képviselnek, jóllehet van bennök valami a mi mindenikkel közös; de mi indiaiak kén-
telenek vagyunk azt venni inkább szemügyre, a mi a Krisztus egyházát részekre osztja, s nem azt, a mi egyesíti. Ma egyik felekezet jó Indiába, s előadja saját tantételeit és hitcikkelyeit. A hindu ezeket figyelemmel meghallgatja, s tán meg is van velök elégedve. Hanem ekkor egy más egyház missionáriusai jönnek más tantételekkel és hitcikkkekkel, s a szegény hindu végre zavarba jó, s nem tudja melyiknek adjon igazat. Egyet azonban mindezen számtalan, egymással ellenkező dogmák között szívébe vés, s ez a Krisztus alakja, a mely iránt tiszteletet érez. Innen van, hogy habár nem vagyunk is hajlandók a keresztény vallást, ez vagy amaz formában elfogadni, mégis a Jézus Krisztus iránt, a kit önök is anynyira tisztelnek, mi is vonzalmat érzünk.“.....

„Ezen gyülekezet katolikus szelleme engem nagyon érdekel. Tíz különböző vallásfelekezet papjait vagyok szerencsés itten együtt üdvözölni, a kik azért gyűltek ide össze, hogy bátorítsák Indiát az önreformálás nagy munkájában. Látom, hogyha szinte a dogmákra nézve különbözünk is egymástól még most, s valószínűleg ezután is még hosszasan, mindazáltal szellemben, szívben és lélekben mindnyájan egyek vagyunk, a mennyiben mindnyájan elismerjük azokat az igazságokat, a melyeket Jézus Krisztus hirdetett. Értem ama két parancsolatot: szeresd az Istent teljes szivedből teljes lelkedből és minden erődből és szeresd felebarátodat, mint tenmagodat, a melyek sarkalatos fő elvei az igaz vallásnak.“.....

„Mivel a mi egyházunk nagy gyarapodást vett Indiában, ide jöttem, hogy a keresztény vallást a maga élő és szellemi formájában tanulmányozzam. Nem azért jöttem én ide, hogy a keresztény vallás tanait megismerjem, hanem hogy lássam az igaz keresztény életet, a mint az Angliában kifejlődve és gyakorlatban van. Jöttem, hogy tanulmányozzam a keresztény emberszeretet szellemét, a keresztény áldozatkészséget, a nagybecsü keresztény önmegtagadást, mert tudom, hogy Anglia nemcsak ipara és kereskedelme, hanem

még inkább az élet-adó vallás befolyása által lett nagy nemzet-té. Engedjék meg, barátim, ha kimondom, hogy önök nagy hibát követtek el a mi népünk irányában, oly embereket küldvén oda a keresztény vallás hirdetésére, a kik közül sokan csak névleg keresztények, a kik ha szájok tele is van a dogmák végtelen sorával, a gyakorlati életben nem mutatnak hűséget az ök mesterökhöz, a Jézus Krisztushoz. Ha akad egy becsületes és őszinte keresztény Indiában, a ki környezetére ellenállhatatlan befolyást gyakorol Isten szeretete és kötelességeinek lelkiismeretes teljesítése által, akad tiz más, a kik azon munkálnak, hogy ennek az egynek áldásteljes befolyását, minden pillanatban megsemmisítsék. Ez engem szomorít, s éppen azért mondtam el önöknek is. India jólétéért, Angliáért kiméljenek meg önök minket az ilyen névszerinti keresztényektől. Önök azt kérdik tőlem: miért nincs sikere a keresztény missionak Indiában s miért nem fogadja népünk szívesen a keresztény missionáriusokat! Köszönjék ezt önmagoknak. Mi indiaiak nagyobb fontosságot helyezünk a kegyes életre, mint a tiszta tanra. Ha igaz keresztény élet lesz Indiában, annak befolyása egykor bizonyosan megfog látszani. Van sok keresztény férfi és nő, a kik sikerrel munkálkodtak India szőlőjében és a kiknek emléke elenyészni nem fog. Életöknek nemessége átment az indiai életbe. Az igazság szelleme, mint kovász a tésztát, áthatja a tömeget, s jöllehet ezek a férfiak és nők nem voltak missionáriusok, nem prédikáltak szószekekből, mégis keresztény befolyások áthatotta a tömeget körülletök. És ha egykor valamely történész benyithatna az indiai ember szívébe, ott bizonyosan feltalálná mindazokat az igazságokat, a melyek igaz keresztény férfiak és nők által terjesztve vannak. Ugyanazért, ha önök, testvérek, az igaz vallás reformjával akarják megáldani Indiát, küldjenek oda jó embereket; embereket, a kiknek élete legyen az evangéliom, mert az evangéliom hatalma is az életben nyilatkozik. A hinduk erősen ragaszkodnak a mult hagyományaihoz, úgy hogy szinte lehetetlen előitéleteiket teljesen legyőzni. De ha az önök életében valódi igazság van, azzal megfogják győzni honfitársainat, s az ök régi hagyományaikhoz és szokásaikhoz való erős ragaszkodások mellett is, megfogják nyerni őket.“....

„Kifejtém önök előtt — így végzé beszédét Keshub — ide jövevelem célját. Mondám, hogy ha önök között és közöttem is különbségek vannak, abban, hogy a bálványokat és a kásztrendszeret el kell törölni Indiában, mindnyájan egyetértünk. Munkáljunk tehát közösen arra, hogy India az Isten igaz ismeretére jusson. Az önök

rendelgetése és India rendelgetése egymással özsze van kötve, az önök érdeke egy az én érdekemmel; ugyanazért, reméllem, hogy nem fogják elvonní tölünk azt a tevékeny rokonérzelmet, azt a barátságos együttműködést, a melyet egy idő óta megtagadtak, nem azért, mintha önökben a rokonszeny hiányzott volna, hanem azért, mert nem ismertek minket eléggé. India dicsőségeért és Anglia dicsőségeért egyesüljünk egymással azon kötelességek teljesítésére, a melyekkel tartozunk az isteni gondviselés végére mehetetlen bölcseségénél fogva egyesített eme két tartománynak. Áldjuk mindnyáján az Isten nagy nevét. India és Anglia mint testvérek fogják ölelni egy napon egymást, s kezet fogva fognak haladni amaz égi haza felé, ahol örök békesség és boldogság honol.“

Keshub Chunder Senn ek londoni látogatása még e világvárost is valóságos izgatottságba hozta. Vallási és politikai lapok egyaránt siettek az indiai reformátort és a Brahmo-Somaj egyházat olvasóikkal megismertetni. Legmelegebben azonban az unitáriusok karolták fel. Ezek templomaikat is megnyitották számára, s Keshub minden vasárnap más meg más templomban tartott beszédet, melyekre a városi közönség a lapok által előre figyelmeztetve lévén, tömegesen megjelent. Szónoklatát megragadónak és elevennek írják; beszédei, melyekből az „Inquirer“ angol unitárius heti lap is közölt egy néhányat, emelkedett szellemben vannak kidolgozva, s nyilván mutatják, hogy azon jelentékeny vallásmozgalom Indiában, a melynek élén Keshub áll, a legjobb irányban halad, hogy a Brahmo-Somaj egyházat, ha nem is a keresztény vallás dogmái, de mindenesetre annak szelleme lengi át, hogy abban, mint határozottan egy személyű Istent tanító vallásrendszerben, az unitarizmusnak egy újabb erőssége van. Azt bizonyítja e mozgalom is, hogy egyenlő mivelttség előbb-utóbb szükségkép egyenlő vallásos meggyőződésre vezet.

Végül megkísértem a Brahmo-Somaj egyház fő elveit egy néhány pontban özszeállítani, úgy, a mint nekem ezeket részint a reformátor beszédeiből, részint más ismertetésekéből felfognom sikerült:

- 1) A hitnek alapja a természet könyve és a szemlélődés.
- 2) Egy írott könyv sem foglalja magában egészen és kizárólag a vallást; azonban a vallás-igazságokat bármely könyvből el kell fogadni.
- 3) A vallás is, mint minden egyéb dolog a világon, fejlődés alatt áll.

4) Minden vallásnak alapelvei ugyanazok.

5) Az Isten, a ki csak egyetlen egy, a legtökéletesebb erkölcsi lény, minélfogva képes a világ kormányzására. Egyedül ez az egy Isten imádandó. Megtestesülés nincs.

6) Van halhatatlanság. A lélek folytonosan tökéletesedik. A jövő élet a világegyetem erkölcsi kormányzásának kiegészítésül szolgál.

7) A bünbánat egyedül vezet megigazulásra s nincs más út a megbántott, de szerető Istennel való kibékülésre.

8) A könyörgés hasznos, de inkább szellemi jókért kell könyörögni.

9) Az Isten tisztelete az ő szeretetében s jó cselekedetek gyakorlásában áll.

10) A nyilvános isteni tisztelet szükséges, de Isten nem csak egy meghatározott helyen és időben imádandó.

11) A búcsujárások hiában valók, mert a szentséget csak a lélek tisztasága és tökéletessége által lehet elérni.

12) Semminemű czérémoniákra nincs szükség. Az erkölcsi jószág, a bölcsesség megszerzése, szeretet, az érzés mivelése a legszentebb czérémoniák. A ki hiven teljesíti Isten és emberek iránti kötelességeit, örökké tartó boldogságot nyer. A ki tisztán tartja szívét s kegyes érzelmeket ápol lelkében, meglátja a Láthatatlant.

F e r e n c z J ó z s e f.

Félreértés.

Történt már hadjáratban, hogy azon egy tábor különböző csapatai egymást támadták meg és öldösték le — ködben vagy sötétben. De hogy egy erődöt ostromoljon egy tábor jobbról, a másik balról s mindenik a bombáit egyenlően osztsza meg az erőd s a vele szembe álló hadsereg között: az oly esemény, mely csak ferde képzeletű szüleményének látszik. Holott nem az, hanem valódi tény, nem is kell a praehistoricus vagy kőorbéli ember időszakához nyulnunk vissza érte, hanem ma is szemünk előtt foly az a csudálatos hadakozás. Igaz, hogy az erőd szellemi, a bombák is szellemiek; de egy az, hogy a táborok maguk nagyon is anyagiak; más az, hogy működésüket szellemi szem könnyebben felfoghatja, mint testi, és aesthetikailag bármily művelt szem a Kaulbach-féle „Humncsatát“. Aztán hát, hisz a mi „Magvető“nk is csupán szellemi magot vet.

Az actio, mint látjuk, elég jeles arra, hogy az auctorokkal is megismerkedni késztesen. Bémutatom hát kép nélkül, vagy inkább képmagyarázólag. Az emlegettem két tábor mindenike a dogmaticusoké: külön-külön pedig egyik a hit, a másik a tudomány dogmaticusaié. A közös név és közös tulajdonságok, — melyekben itt csak azt emelem ki, hogy mindeniköknél meg van minden szín-árnyalat a fanaticusságtól az inkább vagy kevésbé ügyesen, inkább vagy kevésbé sikeresen játszott képmutatásig, — a közös vonások, mondom, nem teszik sem a két fél saját vonásait kevésbé éleseké, sem a két csoportot barátságosabbá.

A különböztető jellemvonások közül, a tárgyak, u. m.: a hit és a kültermészet által nyújtottakon kívül, megjegyezni való az, hogy az egyik fél czéh-rendszerbe szedte magát, a másik pedig csak az önkéntes és szabados egyesülés elvéhez ragaszkodik.

A barátságtalanságot, mely ismét minden szín-árnyalatokban nyilatkozik az arolékos sértegetésektől fogva a legátalkodottabb üldözésig, nincs miért részletezzem hosszszason. Pillantson csak végig olvasóm a tudományok és miveltség történelmében; tegyük Sok-

ratestől fogva, ki ellen Melétosnak a volt az egyik fő vádja, hogy a napot kőnek s a holdat földnek állította¹⁾, Baco Ferenczen és Galilein át egész a mi időnkbeli allocutiokig, encyclikákig és sylabusokig; vegye számba a vélemény szabad kimondásáért megüritett tanszékeket, a római indexet, a kárhóztató iratok könyvtárát, s fogalma lesz a bombákról és röppentyűkről, melyeket a hit dogmaticusai táborából szórtak az ellenfélébe.

Szóljunk igazat. A menyinyiben kitelt tőlök, a tudomány dogmaticusai sem maradtak adósok a másik félnek. Tettes üldözésre természetesen nem volt és nincs módjuk. Hiányzott erre náluk a másik tábor szervezett hatalma, hiányzott a világi kar segéde. Nem állítom, hogy nem hiányzott az akarat; ámbár meg vagyok győződve, hogy Vogt Károly Wagnert, (a physiologust), mivel azt állította, hogy a physiologiának a lélek halhatatlansága kérdésében nincs illetékes szózata, ha hatalmában áll: legalább is, mint tanszékére méltatlant, tisztességes vacantiába téteti. De a mi a szóval töltött bombákat illeti, ezek bizony záporral omlottak az ellenség táborára. A „de tribus impostoribus“ írójától fogva, Tyndal-on és Voltaire-n át, Moleschottig és Bucknerig az invectivák egész szótára jó rendin ki van meritve az egyházak képviselői, a papok ellen.

Ezen újmutatások nyomán meggyőződhetik az olvasó, hogy a képnek, melylyel észrevételeimet kezdém, egyik része meglehetősen talál. Csak az a kérdés, mi az az erőd, melyet a két megátalkodott ellenség közbefogott, s a melynek bombázásában ők tudtokon — hihetőleg akaratukon is kívül egyet értők és szövetségeseek.

Igen is, a hit dogmatismusa és a tudomány dogmatismusa egyenlően ellenségei az e r k ö l c s ü g y n e k, ezt a legalaposabb és egyszerűs mind legtisztább értelmében véve. Hanem a mód, melylyel bombázzák, minázzák az erődöt, különböző, minek kimutatása a további teendőm.

Azt hiszem, hogy előre bocsáthatom, minden elfogulatlanok részéről bizvást elfogadható, s elfogadandó általános elv gyanánt, hogy az emberi erkölcsiség józan elmélete az ember testi és szellemi tehetségeinek a lehetőségig való kiművelését igényli. Ez ugyan is nélkülözhetlen feltétele annak, hogy maga és ember társai iránti kötelezettségeinek megfelelhessen.

¹⁾ Sokrates ugyan tiltakozott e vad ellen, mint a mely Anaxagorast és nem őt illetné. De ez Melétosnak s azoknak, kik netalán az ő háta megett állottak, mindegy vala. Pálnak mondják, Péter is vegye magára. A vád tárgyias, nem alanyias volt, s a „kő“ és „föld“ Phoebus és Artemis istenségét bántották.

No már létezik egy könyv, „A Krisztus követéséről,“ mely Kempis Tamás neve alatt forog és a melyet többek közt egy jezsuita atya következőleg jellemez: „Ugy tetszik nekem, hogy ez a könyv az egész lelki életnek velejét, a tökélynek rövid summáját és a vallásos élet quintessentiáját foglalja magában.“¹⁾ Ez a csálhatatlan tanácsadó, ez a boldogságra vezető kalauz, az örökélet e talismánja öszszesen három elvre építi, minden útasítását. Ezek: elsőben a világ megvetése²⁾ — tehát az emberiségé³⁾ is; másodsor, a magunk megtagadása; harmadsor, egyéniségünk teljes felolvadása egy mysticus isteni szerelemben.⁴⁾ Tegyük ezekhez még a szentek minta és eszménykép gyanánti élete lényeges fővonását a „mortificatio carnis“t, melyet a „test sanyargatása“ igen tökélytelenül s halványan árnyal,⁵⁾ s vessük össze az erkölcsi elmélet imént érintett s már elismert elveivel, s azonnal át kell látnunk, hogy a római dogmatismus az erkölcsügynek legalább is nem barátja.

Kempis Tamást nem minden ember ismeri, mondják tán el-

¹⁾ „Libellus hic videtur mihi continere succum totius vitae spiritualis, compendium perfectionis, quintam, ut ita dicam, essentiam religiosae vitae ac sanctitatis, diuturnae meditationis alembico per virum experientissimum expressam, tum ex aliis spiritualibus libris, tum ex unctione spiritus sancti. Jul. Nigronicus,“ e S. J.

²⁾ „Ez a derék böseségnek summája, hogy e sovány és csalárd világot megutálván, a mennyei boldogságra áhitozzunk e siessünk.“ Kr. követ. I. könyv. I. rész.

„Bolgogok azok a fülék, mellyek az Isteni sugallások folyamit vészik, és e világ suttogására semmit sem figyelnek. Boldog fülék, mellyek nem kívül hangoskodó szót, hanem a belől tanító igazságot hallgatják. Boldog szemek, mellyek béhunyatnak a külső dolgokra, és a belsőkre vigyáznak sat.“ Kr. köv. III. I. (Pázmán P. fordít. szerint.)

³⁾ „Fiam, tökéletes szabadságod nem lehet, ha magad meg nem tagadod teljességgel.“ (III. 32.) — „Szólok az én Uramnak, noha por és hamu vagyok. Ha ennél nagyobbat tulajdonítok magamnak, te ellenzed Uram“ — „Ha pedig magamat alávalónak itélem és semminek tartom, ha magamnak semmit nem tulajdonítok és magamat pornak ismerem, minthogy az vagyok: kegyelmes léssen hozzám a te kegyesség.“ (III. 8.)

⁴⁾ Unum ex multis. — „Boldog, a ki érti: mi légyen a Jésust szeretni és magát Jésusért megutálni. Egyik szerelmesedet másikért el kell hadnod, mert Jésus azt akarja, hogy egyedül mindenekfelett szerettedek.“ — „A te szeretődnek erkölce az, hogy senkit mást társul nem vészen, hanem egyedül akarja a te szüvedet birnya és mint királyi székében, úgy akar abban ülni.“ (II. 7.)

⁵⁾ A német hivebben és erélyesben fejezi ki, imigy: „Die Ertödtung des Fleisches.“

lenvetésül. Legyen! de ismeri ám minden illető azt a katekhismust, melyet mint egy örvet a normabeli kis fiúnak a nyakára csatolnak s korahaladtával nagyobbítva, s bővitve — de nem tágitva — csak a gymnasium utolsó éve bérekesztésekor oldanak le róla? Erkölcsinek mondhatni-é ennek az irányát? Az erkölcsstan, sőt az erkölcs fogalma általában a földi élet viszonyaira vonatkozik; ama kathekhismusnak pedig legnagyobb része a sacramentumokat tárgyalja, melyek e viszonyokhoz nem ereszkednek le, s általában semmi közük egymással. Erényekről és vétkekről van ugyan szó benne, de azok nem erkölcsi, hanem theologiai erények és vétkek, az az „bünök“. Nem is erkölcsi vagy is emberi természetből folyó motivumok szerepelnek benne, hanem a pokol örök tüzétől való rettegtetés.

Vegyük végre ama legújabb zsinati okmányt, vagy Syllabus új és positív formálizálását, avvagy van-é annak átkot mondo 21 pontja közt csak egyetlen-egy is, mely erkölcsi, vagy csak erkölcsi irányu is volna?

És azok a máglyák, melyeknek rakását az egyház, mint nem csak nem irigylendő, hanem undorító kárhozatos kiváltságot, kirekesztőleg magának tartotta s szerzetesi delegatioival kezeltette, nemde egyedül a dogmatismus dicsősségére égették-é az áldozatok ezereit és tizezereit?

S vajjon gonosztevők voltak-é ezek, vagy gaz tetteik miatt lakoltak? Ó nem! az még ürügyül sem szolgált soha; sőt ellenben anynyi ezerek és tizezerek közt egyetlenegy egyén sem vala, kit a legtisztább erkölcsök, legfeddhetetlenebb élet, hazájoknak tett legfontosb szolgálat, az emberiség körül szerzett legdicsőbb érdemek megmentettek vagy menthettek volna a kínos haláltól, melynek iszonyatosságait kedvtelve nézte az elbutított nép.

Ha mindezek nem is látszanak egyenesen sujtani-az erkölcsiséget, de ennek elhanyagolása, háttérbe tolása, emberileg lényegtelen dogmai eszmék fő polczra emelése, egyedüli sürgetése, kirekesztő ápolása el kell hogy fojtsa minden bizonynyal a valódi erkölcsi érzéket.

Ha szinte nem oly széles terjedelemben, de nem kisebb hatalommal fojtotta el azt az erkölcsstannak a józan észt csömöröltető azon elferdítése, mely „jézsuitai moral“ nevezete alatt ismeretes, s a melynek leginkább köz kézen forgóbb, de legártalmasabb pontja az, hogy „a czél megszentesi az eszközt.“ A többiekre nézve Pascalnak „Lettres provinciales“ czimű, a műveltség történelmében epochát csináló, halhatatlan művére utalok, azzal a megjegyzéssel,

hogy ennek a magyar irodalomba oltása hasznosabb, sőt szükségesebb volna, mint a „Bolyongó Zsidó“-é vagy Buchner „Kraft und Stoff“jái.

Nem hibázom, ha e sorban utolszor még azt is mondom, hogy az egyháztól parancsolt coelibatus az, a természetnek és társadalomnak egyaránt daczoló intézet, az erkölcstelenség egyik legtermékenyebb melegágya.

Hogy a legélesebb vonásokat a dogmaticusok táborának attól a nagy zömétől vettem, mely magát általánosnak sőt egyedülinek nevezi, azt a dolog természete hozta magával. De vannak a tábornak, bár kéretlen segéd csapatai is, melyek kevesebb, de nem kisebb intenzitású részt vesznek az erkölcsi erőd bombázásában. Csupán csak egy, de oly súlyos és hatalmas bombát ismertetek, mely hogy nagyobb, iszonyatosabb pusztításokat nem teszen, mint a milyenekre alkalmas, az az erőd szilárdságának s ellentállásának a tanubizonysága.

Augustinusnak az Isten ingyen kegyelméről való véleményét, melyet a Jansenisták is sürgettek s a XVII. száz végén a jézsuitákkal felette össze is kaptak. Calvinus egy minden rationalismussal ellenkező dogmává alakítá át. Szerinte az embernek a jó tettek végrehajtásában, tehát a cselekvésben általában, semmi érdeme sincs, mert minden a Krisztus érdeme, s egy bizonyos egyén csak úgy veszi hasznát, ha az Isten ezt neki bétudja. De ez a bétudás sem az ő akaratjának, törekvéseinek vagy éppen jó tetteinek szükséges következése, hanem szabados önkénye szerint válogatja az Isten az embereket, némelyet kinéz a szentségre, jóságra, üdvösségre, szóval a Krisztus érdemébeli részvételre; mást ellenben nem méltat arra s ez aztán az örök kárhozatnak esik martalékul. ⁷⁾

⁷⁾ Krisztus megváltói halálának csak a választottakra nézve van igazi hatása, és csak ezekkel közli a Isten a megigazulásra nélkülözhetetlen kegyelmét; de ezekre aztán ez a kegyelem ellenállhatatlanul hat és azt soha el sem is vesztetik, úgy, hogy Krisztusban való hit által, a mely bennök az isteni kegyelem által munkássá lett, minden bizonynyal idvösségre jutnak, habár ők is ki vannak tétetve a hitbéli ingadozásnak sőt a teljes hitetlenségnek is. Ellenben a kárhozatra rendeltéktől megtagad az Isten minden javulásokra szolgáló befolyást és mint hitetleneket bizonynyal az örök kárhozatnak adja át őket, midőn vagy nem engedi meg, hogy az evangelium igéje hozzájuk eljusson, vagy a hallott igék előtt bezárja füleiket. S ha néha úgy tetszik, mint ha az Isten hívogatósa ezekhez is eljutna, azt nem kell egyébnek tekinteni, mint az Isten színlelésének (simulatio), a ki semmit komolyan nem akar velök tenni,

Bámulni lehet, hogy egy, félig meddig rationalismusra épített confessioban, mely a haladás, a tökélyesedés elveit, úgy látszik, nem tagadja meg, miképp lehetett ennyi ideig sőt lehet ma is túrni az erkölcsiségnek oly mételjét, mint az a dogma! Mert az a szabad akaratot megbénítani vagy egészen előlni, a jóra való indulatot közönyössé, a rosra valót, mint a mely úgy is az embernek — egy más pont szerint — igazi természete, fékteleníteni, azt a lelkiismeretes szerencsétlent pedig, a ki egész terjedelmében hiszi s jövő sorsa bizonytalanságán tünődik, lelki tusakodásokkal egész a megtébo-lyodásig kizárni alkalmas. Mindezekre volt és van számos élő példa, ott t. i. hol ez és más dogmái a calvinismusként nem csak a Heidelbergai Kathéchismus betüiben léteznek, hanem a felekezeti szívébe és vérébe vannak és tetteiben működnek. Nagyobb részt azonban az a szerencsésnek mondható körülmény gátolja és mérsékli a dogma káros hatását, kivált nálunk, hogy az illető felekezeti legnagyob számú nem theologiai értelmében fogja fel; hanem egyértelműnek veszi a praedestinációt a fatalismussal; még pedig nem arra nézve, a mit akar és cselekszik az ember, hanem arra, a mi történik vele.

Nem hagyhatom szó nélkül még azt is, hogy az evangéliumokban leírt történelem egyik legsziverehetőbb, preegnansabb eseményét, Krisztus végvacsoráját, melynek emlékét annak, a mi valóban, a keresztyéni szeretet jelképének tartották és „eucharistia“ néven mint ilyet ünnepelték az első keresztyének, hogy ezt a cselekvényt, mondom, a dogmatismus oly mystica ceremoniává változtatta, melyet hitfelekezetünk egyik tagja egy, világilag és egyházi-
lag előkelő preelatussal szembe Θεάνθρωποςφαισίς-nak nevezett, mire persze a szent ember elszörnyülködött, de atyánkfia állítását nem czáfolta meg. És bámulatos, hogy a reformatio első nagy mestere, a kiben bizony a bátorság nem hiányzott, ezt a mysteriumot kiküszöbölni nem merte, hanem egy mindenfelé igazat tenni akaró, így is úgy is magyarázattal devalválta. De csökkentette vele saját dogmaticus rendszerét is általában, minek aztán erkölcsi egyik következménye lón nálunk a Királyhágótól nyugatra a közmondással

ellenkezőleg ezen úgy tetsző hivatás által is csak több alkalmat akar nekik adni arra, hogy mélyebben sülyedjenek. Tehát csak a választottak nyerik meg a megigazulást s ezek a kifejezések: „megigazultak“ és „választottak“ teljesen egy jelentésűek. Form. Cons. Helvet. Can. 4. 6. 13. 17 és 19.

vált „lutheránuskodás“⁸⁾, keletre pedig „tisztos“ száz atyánkfiai ismeretes építhetuma: a „prudentes et circumspecti“, melyet hinni való, hogy a felhozott okból, nem pedig politikai magatartásuk következtében kaptak.

Elég volt, azt hiszem, enynyi az egyik táborról. Untig hosszú vala, ámbár reményilem nem egészen tanuság nélküli; hanem annál rövidebben végezhetünk a másikkal. Ennek ugyanis csak egy féle bombája van, melyet erődünkre irányoz egyenesen, és nem egy esetben elég érzékenyen is sújtja, jollehet szétrombolni eddig nem birta s bizom az erőd szilárd szerkezetében, hogy nem is fogja. Pedig ugyan csak nagyra is lát vele a materiálisták, vagy a mint ők bitorolják ezt a nevet: a „tudomány“ férjfiái tábora. A kérkedő nyöstény oroszlyánt juttatja eszembe, mely midőn a sok kölykü róka azt veti szemére, hogy csak egyet bir kölyközni, azt feleli nagy garral reá, hogy „egyet, de oroszlyánt!“ Egy a mi fegyverünk, azt mondja a materialismusnak — a maga nemében — bigott hiva is, de ez aztán fegyver! Az ám, én mondom azt, ló, szur és vág egyszerre, mint az a találmány, melylyel néhai Blosz József, kolozsvári kanczellista, akarta láb alól eltenni a hatalma délpontján álló I. Nápoleont.

Siessünk megmondani, hogy ez a — minden tréfát félre téve — igazán félelmes és kártékony fegyver, bomba és tűzakna egyszersmind, semmi sem egyéb, hanem a fatalismus. De nem az a jórendin ártatlan vagy legalább ártalmatlan fatalismus, milyen p. o. a Mahomed követőié, vagy az, a minő alakban tekinti Calvinus prae-destinatioját a nép nagy része. Ez a dolgoknak, úgy szólva, külső rendére vonatkozik, a szabad akarattal semmi köze. Jelszava az: „jöni fog; mert jöni kell!“ de nem az, hogy „okvetetlenül kéntelen vagyok ezt vagy amazt cselekednem.“ Ennél fogva ez a jámbor fatalismus megtér egyfelől a legmagasabb vallásos, mint másfelől a legmélyebb erkölcsi érzülettel, mint az utóbbit szépen mutatja a stoicusok példája⁹⁾. De nem úgy a materiálisták fatalismusa. Ez

⁸⁾ Ez a szó ugyan nincs meg a M. Ny. akadémiai szótárában; de meglehetne sőt meg kellene lenni. Inkább helye volna benne, mint az ocsmány szók egész és teljes nomenclaturájának, melylyel a M. Ny. Sz. minden más ily gyűjteményektől — nem éppen előnyére — megkülönbözteti magát. — (Conf. I. köt. 451 has. utolsó czikk.)

⁹⁾ Csak e feltétel alatt lehet helyeselni a stoicus feleletét, a ki midőn lopásért megostorozandó szolgálja imigy menté magát: „el volt rendelve, hogy lopjak“, ezzel czéfolá meg: „az is el volt rendelve, hogy megbüntessenek.“

egyenesen az a k a r a t o t támadja meg, és támadását azonnal diadalmnak vélve, fenn hirdeti, hogy az az „akarat“ pusztá szó és valóban teljességgel nem létezik. Okoskodásuk rövid summában ide megy ki: az ember a nagy természet műveinek egyike; — a természetben a causalitas törvénye uralkodik; — tehát az ember is ennek a törvénynek van alája vetve, valamint egész szerkezetében, úgy cselekvényeiben is;—tehát az ember mindent csak motívumokból cselekszik; tehát az akarat semmi sem egyéb, mint a győző motívum vagy motívumok csoportja, és mint önálló valami szintugy nem létezik, mint nem létezik a physiologia uralmában az életerő. Q. E. D.

Történelmi áttekintést irok, nem kritikát. És így amaz okoskodás elemzése sem feladatom. Csupán csak azt jegyzem meg mellékesen, hogy hasonló okoskodással az attractio s a természetbeli erők nem létezését is bélehetne bizonyítani ¹⁰⁾; tüzetesen pedig azt, hogy ime „világnézet“ szerint ¹¹⁾ az eddig legalább úgy nevezett s úgy értett erkölcsiség merőben meg van szüntetve s a létező valamik sorából kiküszöbölve. Mert az erkölcsiség erényt és vétket tesz fel; erényt vagy vétket bétudás, imputatio, nélkül nem gondolhatni, bétudás felelősség, ez szabad akarat nélkül merő képzelenség, és így a szabad akarat tagadásával az erkölcsiség eszméje is el kell hogy enyészszék.

Mint csupa előadó csak azt mondom erre Galileivel, hogy: *Eppure si muove.*

Igen is, „si muove“ áll, él és működik nagyban és kicsinyben az emberek között az erkölcsi eszme. De ez nem gátolja, s éppen a szabadakarat létezésénél fogva nem is gátolhatja, hogy számtalanok, a kik állanak, el ne essenek. Hiszen „hétszer esik el az igaz“ is, azt mondja a Példabeszédek könyve (24, 16) s a statistica még szabatosabb számokban állítja meg az elesők arányát az állva maradókéhoz, miből aztán dogmát faragott a tudományos

¹⁰⁾ Ezt is megkísértette már a tudományoskodó iskola, még pedig a benne hívők hiedelme szerint, diadalmason.

¹¹⁾ E nevezet „Új világnézet“ két állítást foglal magában: 1) hogy új, 2) hogy általános, vagy is a mivel világ többsége mellette van. Hagy új volna, csak az állithatja, a ki az emberiség szellemi történelmével merőben ismeretlen. Nem csak eszelős ember, hanem eszelős iskola is volt mindig a világon. Általánosnak s uralkodónak pedig csak az tarthatja, a ki pipájából eregetett füsttel bébrkolja magát, s aztán elhitheti magával, hogy az a véleményét tisztelő s pártoló többség temjén füstje. Tudva van azonban, hogy „egy bolond sok bolondot csinál“, s szomorú tény, hogy attól e nézettől elbődítettak száma. ha nem is „világ“, de „legió“.

dogmatismus. Ugyde állítsuk meg csak azt az erkölcsi fatalismust, érvényesítsük népszerte ama motivumos elméletet — kihagyva természetesen a motivumok sorából az akaratot, mint egyik önálló és magában eredeti, független erőt, csepegtessük bé már a gyenge korba azt a tant, növeljük a nemzedékeket következetesen az „új világnézetben, s így enyésztessek el az erkölcsi jó és rossz közti különbség fogalmát; bizonyos az, hogy ama statistikai arány, az elesők aránya, nem hétszer, hanem hatvanhétszer annyira fog növekedni!¹²⁾ De mit tesz ez a dogmaticusoknak? „Fiat veritas et pereat mundus!“ Hiszen minden dogmaticus, egyén vagy testület, vagy felekezet egyedüli birtokosa és dispensatora volt mindenhá a veritasnak!

Én pedig vállalt munkámat bevégeztek s feladatomat megoldottnak vélem. Czélom és törekvésem t. i. a volt, hogy történelmileg kimutassam, hogy a dogmaticusok és materialisták csupa félreértésből üldözik egymást, mert működésök, ha különböző úton is, azon egy eredményre vezet. De melleleg megtanulhatják azok, a kik a dogmatismus és bigottság eljárásain megbotránkoznak s valami jobbat keresve, a materialisták szemben álló táborába csapnak át, hogy a Horatius „Stultus“át követik és cseberből vederbe esnek. De biz' azok se járnak jobban, a kik, mint szokták mondani, a hitetlenségből a legvastagabb hitre térnek át.

Unitárius atyámfiai pedig, kiknek Aegise alatt jelenik meg a „K. Magvető“, s a kiket, mint ennek legszámosb olvasóit tartottam főképp szem előtt, örvendjenek, adjanak hálát érte az egy Istennek, sőt legyenek egy kissé büszkék is azzal, hogy oly tant

¹²⁾ Csak egy kis vonást, de nem jelentéktelent említek meg saját tapasztalásomból. Ismertem egyéneket, kik nagy hajlamot mutattak a természeti tudományok tanulásához. Halomra szereztek az odavágó könyveket, olykor még physicali szerszámokat is. Mohó és huzamos olvasásuknak azonban semmi igazi tudományos miveltség nem lön a következése. Nem is lehetett, mivel az olvasott könyvek legnagyobb része nem tudományos vizsgálatokat leíró és tanító szakkönyv vala, hanem azok az újabb időben felszaporodott, divatos mivel népszerű munkák és felolvasások, melyek a tudománynak legújabb eredményeit, kétségtelen valóságnak állított hypothesiseit, sokszor még kérdésben forgó véleményeit teszik közzé kisebb-nagyobb, de az illetőket mindig ámitni bíró ékesszólással. De mindenikben vagy tüzetesen ki van mondva, vagy legalább fonalkint végig húzódva az a tendentia, hogy azokat a balvéleményeket, minők: erő, akarat, lélek, Isten, vallás sat. a még bennök elfogultak kebleiből kiirtsák. De az én embereimnek éppen e kellett, mert, mint későbbre kiszült, ők éppen lelkiismeretök elaltatására kerestek szereket a tudományok gyógy-szertárában.

vallanak, melyből a legméltatlanabb kritikus se tudna kikerekíteni nem hogy bombát, de csak egy puska golyócskát is, melyet amaz erőd — az erkölcsügy — ellen lehetne irányozni. És ha a minnek el kell jőni, egy erkölcsi vallás menynyországa eljön, bizvást elmondhatjuk, hogy az Unitarismus vetette meg annak az alapját. És ha kevesen vagyunk, ha itt szegények vagyunk, s ha a jelen viszonyok között nem számíthatunk anyagi támaszra azért ne csüggedjünk, hanem tanaink s ezekhez szabott életünk a Krisztus igazi követése által éreztessük a világgal felekezetünk becsét és nélkülözhetetlenségét.

B r a s s a i.

Ötven éves papi jubileum Derzsenben.

Mentől ritkább valamely esemény, annál meghatóbb. Ily megható eseménynek valék tanuja a közelebb mult julius hó 12-én Derzsenben, hol a nevezett napon derzsi pap és udvarhelykőri esperes, t. In c z e f i József ur, 50 éves papságának és 25 éves esperességének arany s illetőleg ezüst jubileumát ünneplé meg családjá és számos barátai és tisztelői körében.

Az öregség már magában ékes korona, de e koronának valódi fényt csak az a hivatali buzgóság, erély és kitartás ad, melyekkel valaki pályáját megfutja. Az öregség koronája im e fényben ragyog köztiszteletben álló esperesünk fején is; ugyanazért méltó, hogy e koronát olvasóinknak is bémutassuk, s a lefolyt jubileumot állandó emléküvé tegyük e folyóirat lapjain.

Ez a célja e soroknak.

In c z e f i József született Udvarhelyszéken, N. Kadácsban 1795-ben, márczius 3-án. Ugyanott az unitáriusok népiskolájában kezdette meg tanulását is. 1805-ben Sz. Kereszturra, 1813-ban pedig Kolozsvárra ment, hol tanulmányait jó sikerrel végezve, köztanító s egyszersmind iskolafőnökségi hivatalokat is viselt. Mint tanítónak lelkiismeretessége, mint iskolafőnöknek pontossága és rendtartása ma is élénk emlékében él mindazoknak, a kik ez időben tanultak. 1820-ban a h. szentmártoni ekklezsia papjává választván, ez év május havában kilépett azon szent hivatalra, melyet azóta apostoli buzgósággal folytat. H. Szentmártonból 4 év mulva, 1824-ben, N. Kadácsba, szülőföldjére hivatott meg papnak, a hol 14 évi papságának ma is kedves emlékét őrzik szívökben e közönség idősebb tagjai. 1838-ban derzsi pappá lett, hol jelenleg is van, s a hol 1844-ben az a megtiszteltetés érte, hogy egyházkörnyéke esperessé, majd az egyházi főtanács közzsónokká választotta.

Ezek azon forduló pontok, melyekhez egy hosszú élet tanúságos eseményei fűződnek. Mi ez eseményeket most nem tárgyaljuk, mert nem szándékunk életiratot adni. Anynyit azonban itt is megjegyzünk, hogy t. In c z e f i József ur hivatali állását mint

pap, esperes és közsónok egyaránt úgy bétöltötte, hogy nevéhez a köztisztelet elválatlanl hozzá van kötve anyaszentegyházunkban.

A szóban levő jubileum első örömhangjai f. év június 22-én H. Karácsonfalván nyilatkoztak, hol a nevezett időben egyházköri közgyűlés tartatván, a környéki papság a jelen volt világi tagokkal együtt nem mulatták el a magok részéről a legmelegebben üdvözölni a t. esperes urat, 50 éves papsága és 25 éves esperessége ötletéből, sőt ez őszinte tiszteletöknek és üdvözetöknek jegyzőkönyvileg is kifejezést adtak, mikor is a t. esperes ur a környéki árva-özvegy-gyámolda javára eddig tett adományát újlag 10 o. é. forinttal gyarapította.

A tulajdonképpeni jubileum, melyet én is leirandó vagyok, július 12-én Derzsbén tartatott meg. A nevezett napon, ugyanis, 11 óra tájt megszólaltak a derzsi egyházközség harangjai, hírül adandók az ünnepély kezdetét, mire nagy számu, részint helybeli, részint a vidékről összegyűlt nép vonult bé a szép és tágas templomba. A szokott előnéklés után Gyöngyösi István, vargyasi pap és köri jegyző, ki ez alkalomra a t. esperes ur által fel volt kérve a szolgálattételre, a szószékre lépett, s miután az ünnepély rendkívüliségének bényomása alatt az élet Urához buzgó imát rebegett, beszédet tartott Zsid. 6, 4 versének eme szavai alapján: *Bizony megáldván megáldalak tégedet és megsokasítván megsokasítalak tégedet.*

Nem tartom szükségesnek e jubileumi beszéd bővebb ismertetésébe ereszkedni, mert a mint hallottam, a t. esperes ur azt, az ez alkalommal mondott könyörgésekkel együtt, az ünnepély emlékeül kinyomatni szándékszik; anynyit azonban meg kell jegyezmem, hogy szónok e beszéddel is bizonyosságát adta a papi hivatalban való gyakorlottságának és könnyűségének. Alkalomszerűen beszélt, s minden szaván érezhető volt, hogy nem a száraz kötelesség, hanem a tisztelet és rokonszenv adja a szót és gondolatokat ajakára.

Ezután maga a jubilált tisztos pátriárka ment fel a szószékbe, melyből 32 év óta hallatja evangéliomi tanácsait, s mondott egy oly magasztos és megható imát, melyre az övéivel együtt a mi szemink is megnedvesedtek. E perczben mindnyájan éreztük, hogy az Isten közelében vagyunk. Ez ima az Istennel való bizalmas beszélgetés hű kinyomata volt.

Két óra lehetett midőn a templomi ünnepély elvégződött mire a még hosszabb ebéd következett. A t. esperes ur szállásán egy 40—50 teritékű asztal várazkodott reánk, melynél az ételek számát

csak a pohárköszöntések száma multa feljül, megemlékezvén a jelen voltakról szintugy, mint a távoliakról; anyaszentegyházunk előjáróiról, hazánkról, nemzetünkről stb. Ezen pohárköszöntések között azonban reám nézve legalább legkedvesebb benyomást tett az egyházközség jegyzőjének, az egyházközség nevében papjukhoz, illetőleg esperestjökhöz intézett üdvözlő felköszöntése. Az a romlatlan tiszta magyaryelv, melyen a székely atyafi elmondá köszöntését; a kifejezésekbeni szabatosság, melylyel jó kívánatait elrendezte; az a keresetlenség, s mégis emelkedett irály, mely az egész köszöntésen végig huzodott; a találó képek és hasonlatok, melyekkel beszédét itt-ott, mondhatnám, művészileg felékesítette — engem, ő szintén megvallom, igazán meglepett.

. Az ünnepély érdekességét emelte az is, hogy az 50 éves papi és 25 éves esperesi jubileum mellett ott volt a jubilált öreg 49 éves házassági emléke is; a mi e pillanatban anynyival kevésbé mehetett felejdékenységbe, mert e jubileummal egyszerre tartotta a t. esperes ur unokája, s jelenleg a papságban segédje is menyenyegzői ünnepélyét.

De nem csak a szobában, hanem a csürben és kertben is asztalok voltak terítve; amott a községbelieket, itt a cselédséget vendéglévén meg a t. esperest ur, kinek e nap — mondhatni — egész egy terített asztal volt.

Ebéd után aztán a fiatalság tánczra kerekedett, s a jó kedv csak nem reggelig tartott; gondoskodva lévén arról is, hogy a kik éjjel inkább szeretnek ágyban, mint bálban lenni, kényelmes nyughelyet találjanak.

Igy folyt le ez a jubileumi ünnepély, mely a mint értésemre esett, e környékben alig 25 év alatt a harmadik volt. A t. esperes ur esperes társai közül többektől, főtisztelendő püspökünktől, s az egyházi tanácstól szintén üdvözlő iratokat kapott.

Másnap jul. 13-n reggel bucsut vettünk jubilált kedves öregünktől, azzal az őszinte óhajtással, hogy az Isten még soká éltesse; a mihez anynyival erősebb reményünk van, mert a t. esperes ur daczára 75 éves korának jó erővel és egészséggel dicsekedhetik, emellett élénk és vig kedélylyel bir, a mi legjobb biztosítéka ama zöldelő öregségnek, melyből hogy hosszasosan része legyen a t. esperes urnak, szivemből kívánom.

Különfelek.

A római zsinat f. évi július 18-n tartott ünnepélyes ülésében a pápa csalhatatlanságát csakugyan kánonizálta. A pápa maga hirdette ki a szent hitcikkelyt, minélfogva átkozott, a ki a római pápát ezután embernek tartja. Isten ő, mert csalhatatlan!!

Ha eddig szánakozással olvastuk, hogy a hajdankor római imperatorai istenként figuráltak: mit mondjunk most a pápák istenítésére? Bizon keserű ironiája a 19-dik századnak ezen szánalomra méltó emberi felfuvalkodás!

Czime e szent hitcikkelynek: „Constitutio dogmatica prima de Ecclesia Christi.“ Áll négy fejezetből. 1-ső fejezet: az apostoli főnökségnek sz. Péterben való felállításáról. 2-dik fejezet: Péter főnöksége örök fenmaradásáról a római pápákban. 3-dik fejezet: a római pápa főnökségének erejéről és lényegéről. Ebben mondatik, „kárhozzatjuk és visszaútasítjuk azok tanát, kik állítják, hogy a pápának a pásztorokkal és nyájakkal való szabad közlekedését akadályozni lehet, vagy azt a világi hatalomtól teszik függővé.“ „Tanítjuk és kijelentjük, hogy a pápa a hívek legfőbb birája; az apostoli széktől, melynek tekintélyénél nagyobb nincs, senkinek nem szabad a törvényszolgáltatást elvonni, sem pedig az ő ítélete fölött ítéletet mondani. A honnan az igazság valódi útjáról letévedtek azok, kik azt állítják, hogy szabad a római pápák ítélete ellen ez egyetemes zsinatra, mint a római pápánál felsőbb tekintélyre fellebezni. Ha tehát valaki állítja, hogy a római pápának az egész egyház felett csak felügyelői hivatala, nem pedig teljes és legfőbb jóghatósági hatalma van, nem csak azon dolgokban, melyek a hitre, s erkölcsökre, hanem az egész földkerekségén elterjedt egyház fegyelmére és kormányzására tartoznak; vagy hogy ő csak főbb részeit, nem pedig egész teljességét bírja ezen legfőbb hatalomnak, vagy hogy ezen hatalma nem rendes és közvetlen akár valamenynyi és minden egyes egyház; akár valamenynyi és minden egyes pásztor és hívő felett — átkozott legyen.“

Végre a 4-dik fejezet szól: a római pápa csalhatatlan tanítói hivataláról.

Igy végződik: „Azért a ker. hit kezdete óta fenálló hagyomány-

hoz hiven ragaszkodva, istennek, a mi megváltónknak dicsőségére, a kath. vallás felmagasztalására és a ker. népek üdvére, a szent zsinat helyeslésével tanítjuk és istenileg kijelentett dogma gyanánt meghatározzuk, hogy a római pápa, midőn ex cathedra szól, az az, midőn a minden keresztények pásztori és tanítói hivatalában működve, legfőbb apostoli tekintélyével az egész egyház által megtartandó hit és erkölcsi tant határoz meg; a Sz. Péterben neki ígért isteni segítség által azon csalhatatlansággal bir, melyvel az isteni megváltó a maga egyházát, a hit és erkölcsi tan meghatározásában felruházni akarta; és ezért a római pápa meghatározásai önmagokban, nem pedig az egyház beleegyezése folytán változhatlanok.

Ha pedig valaki, mitől isten mentsen, ezen mi meghatározásunknak ellentmondani merészelve, átkozott legyen.“

Helyünk nincs, hogy az egész szent hitcikkelyt közöljük. Bővebb reflexiokkal sem kísérjük e csudamüvet. Az idézett helyekből megítélheti azt a t. olvasó.

Hogy ezek után mit fog a r. kath. egyház intelligens része cselekedni, leborul-e hunyáskodó szolgálként a római újdonsült istenség előtt, vagy elfordul annak szánandólag nevetséges dolyfétől: időfolytán megfogják látni, s ítéletünket a felett majd ki fogjuk független emberhez illőleg mondani.

Most csak annyit adunk ezen eseményhez, hogy a fentebb jellemzett szent hitcikkely két non placet szavazat ellenében egyhangulag fogadtatott el. Hová lett ama hirhedt ellenzék, az a szinte 200 bibornoki, érségi és püspöki hősökből álló ellenzék, mely a congregatiokon beszédekben, s azon kívül röpiratokban oly fényesen kimutatta a pápa csalhatatlanságának abszurditását? Elpárolgott, megszaladt a helyszínéről, ő szentsége lábaihoz borulva legalázatosabban és legengedelmesebben kijelentvén előbb, hogy noha ellenzékeskedni merészeltek, mindazonáltal ő szentségének törhetlen hűséget és engedelmességet fogadnak. Azaz ő szentségének legszentebb akaratja legyen meg menynyen és a földön.

Kell-e sötétebb, a felvilágosodás és egyéni meggyőződés embereire nézve kell-e kétségbeejtőbb jellemzése ennél a római egyháznak! 150 főpapnak más meggyőződése van a zsinaton; de nem mer ő szentsége színe előtt meggyőződésére szavazni. Kénytelen megfutni azon legalázatosabb kijelentéssel, hogy ő szentségének engedelmesebb szolgálói, mint ők, nincsenek!!

Mint a római zsinattal összeköttetésben levő eseményeket megemlítjük, hogy az ausztriai kormány egy jegyzéket intézett a római curiához, melyben tudatja, hogy miután az új dogma szerint a pápaság ed-

digi jelleme megváltozott: az 1855-ben kötött concordátumot magától elenyészettnek, s nem létezőnek tekinti. A bajor kormány pedig hivatalosan megrendelte, hogy az új dogmát királyi placetum nélkül kihirdetni, vagy hivatalosan közzé tenni nem szabad. Azt is tudják t. olvasóink, hogy a francia csapatok, melyek az utóbbi pár évtized alatt a szent széket oltalmazták, végleg elhagyták Rómát. Még ma a pápa saját csapatai örködnek a csalhatatlan trónus körül, holnap talán az olasz király veszi oltalmába!

Hyacint atya, Michaelis és Döllinger. Párisi volt r. kath. pap és híres szónok, protestál Isten és ember előtt a pápai csalhatatlanság ellen. S teszi ezt — úgy mond — mint jó katolikus. Ennél azonban még nagyobb jelentőségű a müncheni egyetem bölcészeti tanárának, Michaelisnek tiltakozása, mely így hangzik: „Nyílt panasz IX. Pius pápa ellen. Én gyarló ember, de szilárd a katolikus hitben, az egyház Istenének színe előtt hangos vádat emelek IX. Pius pápa ellen, s úgy tekintem őt, mint az egyház haereticus rombolóját, mindaddig, míg megmarad azon álláspontján, mely szerint egy általános egyetemes zsinat rosszul felfogott formájában egy a szent irással, a hagyományokkal és Krisztus tanaiban fenmaradt alkotmányokkal ellenkező tételt, t. i. hogy a pápa szakítva a püspöki kar tanácsadó testületével, az egyháznak csalhatatlan tanítója legyen, mint kinyilatkoztatott dogmát a hívők lelkére kényszerít és ez által kísérletet tesz, hogy az egyházba az absolutismus istentelen rendszerét becsempéssze. Én értelmekkel, kath. hitemmel és lelkiismeretemmel megegyeztethetőnek tartom ez irattal szemközt, hogy a kánon-jogok szokás által szentesített szempontjából, a pápára, III-ik Inceze pápa szavai szerint, ha az haereticus és egyenesen az egyház lerombolását előidéző lépést tesz, felhívjam az egyház ítélő székét, és hogy egyház-ellenes iratával nyíltan és szemtől szembe daczoljak.“ Hasonlóan tiltakozni fog a müncheni kath. theol. kar is, melynek élén a nagyhirű Döllinger áll.

Még egy protestatio. Mig Rómában eretnekséggel vádolják azokat, a kik az újabb kor eszméivel hajlandók megbarátkozni, addig Olaszhon más városaiban a régi eretnekeknek emlékszobrokat emelnek. A többek közt Socin Faustot és Loeliust is szülővárosukban, Siennában, ily tiszteletben kívánják részesíteni, a mit mi anynyival nagyobb örömmel jegyzünk fel; mert e jelenség a mellett, hogy a leg hatalmasabb nyilatkozat a római zsinat törekvései ellen, egyszersmind újabb bizonyosságot szolgál a szabad vizsgálódás jogosultságának.

Protestáns inquisitio. Az unnai evang. egyházközség papja, Brokhaus, ki már 41 év óta hirdeti az Ur igéit s hívei előtt általános tiszteletben és szeretetben van, a münsteri consistorium által vizsgálat alá helyeztetett, mivel virágvasárnapján egy beszédet tartott, melyben úgy nyilatkozott, hogy az ember lehet még keresztény, ha nem tartja is meg mindazon hitcikkeket, melyeket az emberek későbbi századokban a Jézus Krisztus személyéről, világ előtti existenciájáról, két természetéről s a szentliáomságról mesterséges uton és módon felállítottak. A vizsgálat rendjén Brokhaus elismerte, hogy ő mindezeket csakugyan mondotta, de azt kívánta, hogy ezeknek kifejtését is venné a vizsgáló biztosság tudomásul. Ez azonban megnyugodott a tény beismerésével, s Brokhaus hivatalától felmentetett. A gyülekezet az ítélet megsemmisítéseért egy tekintélyes küldöttséget menesztett Münsterbe, a lelkész pedig ügyét a berlini főconsistoriumhoz fellebbezte. A mi legjellemzőbb a dologban, az, hogy Brokhaust saját szolgatársa, egy szigorú orthodox-pietista pap jelentette fel. Lám, mily sokra viheti az embert a nagy kegyesség!

Állami tanító-képezdek. Az 1868. évi népoktatási törvény-cikknél fogva a közoktatási miniszterium 20 állami tanító-képezde felállítására hatalmaztatott fel. A múlt évben felállított négy, t. i. Budán, Sárospatakon, Losonczon és Csurgon egy-egy. A jövő október hónapban megnyitják még 6, még pedig Erdélyben: Sz.-Kereszturon és Déván, továbbá Zilahon, Máramaros-Szigeten, Léván, Znió-Váralján.

Tanítónő-képezde a m. évben csak a budai volt. Most ősszel szándékoznak még egyet Kolozsvárrt megnyitni, a melyhez eddig két tanár van kinevezve, Páll Ferencz, udvarhelyi ref. tanár és Erdélyi Indali Péter. Az igazgatónő még nincs kinevezve.

A tanító-képezdek előbb úgy voltak tervezve, hogy a tanulók az intézetben kapjanak lakást; de az országgyűlés ezt a tervet közelebről elvetette. Biztos tudomásunk szerint még nincs megállapítva véglegesen, hogy hány tanuló nyer a képezdekben ingyen köztartást vagy egyéb segélyt. Egyelőre, tehát a jövő tanévre, a miniszter azt állította meg, hogy minden képezdénél a tanulók 20 percentje részesül ingyen köztartásban s egyszersmind mérsékelt szállásbérben. Ezenkívül néhány tanuló kap ösztöndíjt az illető képezdei igazgató-tanácsok ajánlatára. Továbbá részesülhet minden tanuló mérsékelt díjért köztartásban, mely mérsékelt díj áll havonként azon összegből, a mibe a koszt kerül, nem számítva a szolgáló személyzet fizetéseit s a fa árát, miket az állam fedez.

A tanítónő-képezdekben a növendékek szegényebb része benn lakik az intézetben.

A székely-kereszturi tanító-képezdéhez tanároknak Gyertyánffy István, Kozma Ferencz, Sándor Domokos és Bedő Dénes vannak kinevezve. A képezdei igazgató-tanácsba, a tanfelügyelőn kívül, b. Gammara Gusztáv, Marosi Gergely, Papp János, Varga Zsigmond és Jakabházi Zsigmond.

Megemlítjük azt is, hogy a most lefolyt nyári szünidő alatt a miniszter 29 helyen állított fel 6 hetes tanító-képezdei pótanfolyamot, ebből 12-tőt Erdélyben. Ezen pótanfolyamoknak célja a volt, hogy a már szolgálatban levő tanítók, kik talán elég képzettséggel nem bírtak, a mit lehet, a legszükségesebb tudnivalókból utánpótoljanak és a tanszerekkel megismerkedjenek. Ezen pótanfolyamokra a miniszter küldött mindennemű taneszközöket; a megjelenő tanítóknak pedig 50 kr. napidíjt, a tanároknak külön-külön 100 ft tiszteletdíjt engedélyezett.

Reáliskolák. Sz.-Udvarhelyre egy fő-, Tordára egy al-reáliskola felállítására van tervben. Kolozsvárt a város költségén most ősszel egy polgári iskola nyitattik meg, kapcsolatban egy ipar- és egy kereskedelmi tanfolyammal. Ipariskolák részint földmívelési iskolával összekötve, közelebről Seps-Szentgyörgyön, Kézdi-Vásárhelyen és Csik-Szeredán állítatnak fel állami segítséggel.

A néptanítók egyetemes gyűlése, mely augusztus 16-ra Pestre összehívott, úgy látszik, hogy viszhangra talált. Több, mint 2000 néptanító jelent meg azon, a kiknek nagyobb részét Pest városa szállással ellátta. E gyűlés horderejét csak az eredmények után lehet majd helyesen megítélni; de a menyinyiben most nyílt alkalma először a néptanítóknak, mint testületnek, úgy szólva országosan nyilatkozni, annak mindenestre nagy jelentősége van. Ami a gyűlés folyamatát illeti, úgy látszik, hogy itt is szembe állították egymással a községi nevelést a felekezettel, holott mi inkább egymás mellett ohajtjuk azokat látni; mert abban a meggyőződésben vagyunk, hogy egyiknek sincs joga a másikat kizárni. Ellenkezőleg mentől több oldalú az érdekeltség, annál bizonyosabb a siker.

E gyűlés alkalmából egy kiállítás is rendeztetett Pesten mindazon taneszközökből, a melyek a néptanítás körébe tartoznak, elkezdve a kisdedovodai taneszközökön fel egészen a vakok és siket-némák tanításánál használt taneszközökig. A kiállítást igen sikerültnek írják s hisszük, hogy főleg a vidéki néptanítók, a kiknek ritkán van alkalmuk a szakjukba vágó minden eszközt megszerezni, avagy csak látni is, e kiállítás szemlélése által tetemesen fogják szaporítani szakismeretüket.

Kolozsvár négy tanító által volt képviselve a gyűlésen, kiknek költségét részint az egyes felekezetek, részint a város és egyes nevelésügy barátok fedezték. A négy képviselő közt volt leányiskolánk tanítója, t. S á r d i József is.

Schisma Izraelben. A zsidó vallás sem képes többé ellentálandani az idők szellemének. Egy pár évvel ezelőtt itt Kolozsvártt oly szakadás történt volt a modern és orthodox zsidók közt; hogy amazok ezektől külön kezdték tartani az isteni tiszteletet; de kevesebben lévén, minthogy a külön szakadással járó költségeket megbirhassák, e mellett az orthodox egyház iránti tartozásaiktól sem birván megmenekülni, külsőleg legalább amazokkal viszont egyesültek. Most Pesten hasonló szakadás van a zsidók között, a mely főleg a közelebbi országos congressus alkalmával lett nyilvánvalóvá, s azóta a zsidóság a keleti népek szenvedélyességével élesítgeti. A különbség csak az, hogy Pesten a modern párt van többségben, s így az orthodoxok az elszakadók, a kik már külön templom építésében is fáradoznak.

Az első néger senator. Az egyesült államokban a jelen év április havában történt az első néger senatornak, *Revels* urnak ünnepléses béigtatása a senatorok házába. Imé alig öt évvel a rabszolgasági háboru bevégezése után Amérikában, egy rabszolga, kinek az előtt még az is megvolt tagadva, a mi egy ebnek szabad volt, hogy egy fejjel egy coupéba üljön, az egyesült államok legfelsőbb törvényhozó testületének tagja lett. Mi örömmel jegyezzük fel ez eseményt, mint ama nemes küzdelem eredményét, melynek legfőbb mozgatói éppen az unitarismus bajnokai, egy Channing és egy Parker voltak.

A tordai unitárius középtanoda újra építésére tett pénzbeli adakozások:

a.) **K o l o z s v á r t t:** Nagy Elek 200 frtot. Paget János 100 frtot. Fejér Márton 50 frtot. Végh Sámuel 100 ft. Végh József 5 frtot.

b.) **T o r d á n:** Székely Elek 100 fr. Harmath Kristof 25 frt. Timbus József 40 fr. Osztían testvérek 50 fr. Fekete Ferencz 50 frt. Szentpéteri ns János 25 fr. Dávidházi Anna 1 frt. Nagy Dénes 20 frt. Wolff Gábor 10 frt. Hamasi János 3 frt. Welits Sámuel 25 frt. Ámberboi József 5 frt. Hunvald Rudolf 1 frt. Biluska Jakab 10 frt. Hátskuj testvérek 10 frt. Biluska Gergely 2 frt. Szentpéteri Antal 10 frt. Csiki József 2 frt. Eszényi Károly 5 frt. Pap Lukács és fia 2 frt. Rigó Frigyes 5 frt. Karatsai Simon 2 frt. Mükedvellők 32 fr 71 kr. Harmath József 2 frt. Virág János 2 frt. Ámirás Márton 2 frt. Biluska Márton 1 frt. Zachariás Ferencz 3 frt. Züllik István 10 frt. Simon

András 2 frt. Nagy Miklós 2 frt. Abt Ernő 2 frt. Baricz Constantin 1 frt. Szabó Lajos, ügyvéd 2 frt. Bornemisza József 2 frt. Adorján Imre 1 frt. Balácsi Ferenczné 1 frt. Székely Ferencz 50 kr. Székely János 50 kr. Törös Sándor 50 kr. Sipos András 50 kr. Boncza Ferencz 10 kr. Bardocz János 1 frt. Kanyaró Ferencz 1 frt. Binder Gedeonné 10 kr. Kovács Lajosné 50 kr. Kis Mózes és neje 2 frt. Ifj. Veres Lajosné 1 frt. Konez Károly 1 frt. Finta Mihály 1 frt. Enyedi Sára Jakabné 1 frt. Székely József 50 kr. Virág Dénes 1 frt. Simándi Gergely 1 frt. Szóts Gábor 1 frt. Maurer Béla 51 fr 80 kr. Szigethi Sándor 20 frt. Székely Elek újabban 13 frt 50 kr. Kóbori Kata, Csipkésné 4 fr. Csipkés Gyula 6 frt. Virágháti Béla 1 frt. Miklósi Károly 40 kr. Nagy György, tanácsos 2 ft. Lénárt Imre 1 ft. Ferenczi Miklós 1 ft 50 kr. Medán Pál 50 kr. 2. Groze 1 frt. Pap András 50 kr. Petricasiu János 50 kr. Bodola Károly 2 frt Blényesi Samu 5 frt. B. Kemény György 10 frt. Veress Lajos 100 frt. Szabó István 3 frt. Dobos József 10 ft. Horváthi József 50 kr.

c) T o r o c z k ó r ó l: Botár Ferencz 6 frt, ifj. Almási István 40 kr. Karácsonyi József 20 kr. Vizi Dániel 2 ft. Tamás András 50 kr. Veress István 40 kr. Botár Geczi 1 ft. Moricz Gyuri 50 kr. Tamás Simon 50 kr. Kriza János 20 kr. Bosla Ferencz 4 ft. Székely József 20 kr. Balogh János 50 kr. Székely Ferencz 50 kr. Vernes Istók 1 ft. Pál Istókné 10 kr. Rác Ferencz 50 kr. Bott József 50 kr. Pista István 10 kr. Vesenyi Miklós 10 kr. Kriza Gyuri 20 kr. Vernes István 10 kr. Molnár László 30 kr. Czupor István 20 kr. Vernes Borilla 40 kr. Zsakó Istók 20 kr. Vernes János 30 kr. Ifj. Vernes János 25 kr. Vernes György 30 kr. Demény Imre 15 kr. Vajda József 20 kr. Zsakó János 20 kr. Simándi András 60 kr. Ifj. Borbély Péter 30 kr. Borbély János 40 kr. Simándi Gergely 40 kr. P. Vernes János ifj. 20 kr. Vernes József 40 kr. Simon Miklós 20 kr. Hácskuj Ferencz 1 ft. Lengyel Bodán 50 kr. Vernes János 50 kr. Nagy Sándor 20 kr. Szabó János 20 kr. Klocza János 50 kr. Botár András 10 kr. Székely János 1 ft Balogh György 1 ft.

d) B á g y o n b ó l: Az unitária eklklésia 4 frt. Gyarmathi Dénes 6 ft. Csegezi Ferencz 5 frt.

e) K ö v e n d r ö l: Az unitária eklklésia 10 frtot. Összesen 1221 frt és 17 kr. o. è.

Ezenkívül számosan fuvar, anyag és napszámmal segítették elő az iskola újraépítését.

* **Irodalmi értesítő.** A vallásos eszmék története. Főiskolai tanulók s mivelt olvasók számára dolgozta Szász Domo-

kos, kolozsvári ev. ref. pap, egyházmegyei j. s a főtanodában vallás-
tanár. Első füzet. Kolozsvártt, 1870. Ára 80 kr. o. é.

Az iskolai kézikönyvekre nézve egyik szakban sem vagyunk oly
szegények, mint a vallástanításban. Mintha ma sem volna e tekintetben
egyébre szükség, mint a réformációkor létrejött káték kisebb és na-
gyobb terjedelemben való tanítása. Örömmel üdvözljük tehát szerzőt,
hogy jelen művével úttörő kíván lenni e téren, abban az irányban, a
melyen a külföld már jó meszsze haladott. S hogy követendő például
oly férfiakat választott, mint *Reville* és *Scherr*, a kiknek dolgo-
zatai után készítette e kézikönyvet, kétségen kívül csak emeli a mű
becsét.

Az előszóban I—XVII. lapon egy tervjavaslatot közöl szerző, a
mely szerint a vallásos tantárgyak beosztandók lennének az elemi és
gymnasialis osztályokba. E tervjavaslatban egyebek mellett különösen
helyesnek tartjuk azt a megjegyzést, hogy a konfirmáció nem az 1-ső
vagy 2-dik, sőt szerintünk még a 3-dik gymn. osztályba sem való. Hisz
a konfirmáció által a nevendékek ez vagy amaz egyháznak már való-
ságos tagjaivá avattnak; lehet-e józanon azt kívánni egy 10 s 11 éves
gyermektől, hogy magát ilyen vagy amolyan hitvallásra elkötelezze, s
ha ezt a pap felhívása után megteszi, lehet-e arra valami súlyt fektet-
ni? Ennélfogva a konfirmáció legfennebb a 4-dik gymn. osztályban
eszközölhető, a melynek nevendékei szabály szerint éppen a szerző ál-
tal is felvett életkorban vannak. Rövid bevezetés után aztán 1-ör A
vallásos eszmék történetét Jézus fellépése előtt, 2-or Jézus vallását eredeti formájában. 3-or A vallá-
sos eszmék történetét Jézus halálától kezdve a je-
lenkorig tárgyalja szerző. Ez utolsó pont azonban itt csak meg-
van kezdve s kifejtve a II-ik füzetben lesz, a mely remélhetőleg nem
sokára megjelenik. E művet, mely világosan, könnyű iránylyal és szak-
ismerettel van írva, olvasóink figyelmébe ajánljuk, anynyival is inkább,
mert nem csak mint iskolai kézikönyv, hanem mint olvasmány is siker-
rel használható.

* **Tompa Mihály**, Egyházi beszédeinek I. kötete 2-ik
kiadást ért, a mi nálunk, hol a keresettebb fajtájú irodalmi művek is
csak ritkán részesülnek hasonló szerencsében, nem csekély ajánlat. Va-
lóban, Tompának egyházi beszédei is a költői ihlet nemes bélyegét vi-
selik magukon s megérdemlik, hogy minden jóra való pap könyvtárát
diszessítsék; nem azért, hogy azokat valaki szóról-szóra bétanulja, mert
főleg szónoki előadásra e beszédek nem is a legalkalmasabbak; de a
bennök levő fehkölt gondolatok, tisztult erkölcsi elvek s keresztényi

életszabályok kimeríthetetlen forrásul szolgálnak s az olvasónak a gondolkozásra és feldolgozásra bő anyagot szolgáltatnak. Ára 1 forint 60 kr. o. é.

* **Hazafias elmélkedések, az ev. alapján, egyházi beszéd alakban.** Irta több ev. lelkész. Szerkeszti Margócsi József, irsai ev. lelkész s a pestmegyei ev. esperesség aljegyzője, 1-ső kötet. Pest. 1870. Ára 2 ft o. é.

E beszédgyűjtemény célja Jézust mint hazafit tüntetni fel s a hallgatókban ezáltal a hazafias érzelmeket felébreszteni, ápolni. A czim tehát nem csupa kaczerködés, a mire azt sokan használni szokták. Tagadhatatlan, hogy Jézusban, mint hazafiban is, a legszebb jellemvonásokat fel lehet találni; mert Jézus nagysága éppen abban áll, hogy élete minden oldalról tanuságos. A mennyiben azonban az egész beszédgyűjtemény kiválóan Jézusnak csak hazafias jellemzésére van szentelve, gyakorlati használhatósága kissé korlátozott; mert végre is, egy papnak nem lehet Jézust vasárnapról vasárnapra folytonosan mint hazafit tárgyalni, hanem a szükséghez képest, most mint engedelmes gyermeket, majd mint jó barátot, szívélyes tanítót, igaz embert stb kell őt bémutatni. Irodalmi becse azért e beszédgyűjteménynek anynyival nagyobb, mert egyetlen a maga nemében s hasonló iránynyal egyházi beszédgyűjteményeinket idővel még gazdagabbá lehet tenni.

* **Zsinagógai beszédek. Löw Lipóttól.** Szegeden, 1870. Ára 2 ft o. é. Örömmel hívjuk fel olvasóink figyelmét e beszédekre nem csak azoknak kitünősége és általános belbecsök miatt, hanem azért is, mert ez az első magyar nyelven kiadott zsinagógai beszédgyűjtemény. Löw Lipót, szegedi főrabbi, ugyanis már 1844-ben magyarul tartott beszédet a zsinagógában s azóta buzgó terjesztője nyelvünknek hitsorsosai között. Minthogy e beszédek többnyire politikai alkalomra készültek, politikai színezettel is bírnak, de azért mindenütt rajtok van a valás-erkölcsi vonás nemes bélyege is. A régi próféták főséges szózata ez az újkor eszméihez simultan s ugy vallási, mint nemzeti tekintetből egyaránt pártolást érdemlő mű.

* **Új testamentom magyarázata.** Kézikönyvül néptanítók számára németből fordította Krósb Pál, nagy-harsányi helv. hitv. néptanító, Pest. Az athenaeum kiadása. 1870. Ára 1 ft o. é.

Hogy mily gazdag a német irodalom vallástanításra szánt könyvekben, bizonyosága e kézikönyv is, mely utmutatást ad a néptanítóknak arra nézve, hogy milyen módon olvassák a bibliát nevendékeikkel.